

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Mezinárodních studií

Kateřina Horová

**Zahraniční politika Margaret Thatcherové. Její postoj ke
komunismu a Sovětskému svazu v 80. letech dvacátého století.**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Kateřina Horová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Oponent práce: **PhDr. Vít Smetana Ph.D.**

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Horová, Kateřina. *Zahraniční politika Margaret Thatcherové. Její postoj ke komunismu a Sovětskému svazu v 80. letech dvacátého století*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 54 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška.

Anotace

Bakalářská práce *Zahraniční politika Margaret Thatcherové. Její postoj ke komunismu a Sovětskému svazu v 80. letech dvacátého století* ukazuje na jednotlivých případech vývoj postoje Margaret Thatcherové ke komunismu v době, kdy byla premiérkou Velké Británie. Jelikož její kritické názory na komunismu dávala najevo ještě v době, kdy nebyla ve vysoké politice, zpočátku se tato práce zabývá i její cestou do premiérského křesla.

Největší pozornost je věnována ale době, kdy zastávala post premiérky. Práce se pokouší podle jejích reakcí na jednotlivé události, které ovlivňovaly vztahy mezi Východem a Západem v 80. letech, podívat na vývoj jejího postoje ke komunismu. Další otázkou je, zda její antikomunismus nějakým způsobem byl ovlivněn jejím vztah ke Generálnímu tajemníku Komunistické strany Sovětského svazu Michailu Gorbačovovi. Cílem této práce je nahlédnout hlouběji do koncepce zahraniční politiky premiérky k Sovětskému svazu. Co ovlivňovalo její rozhodnutí a podle čeho se ve své zahraniční politice směrem k Sovětskému svazu řídila.

Anotation

Bachelor thesis *Margaret Thatcher's foreign policy. Her attitude to communism and to the Soviet Union in the eighties* shows on singles examples development of Margaret Thatcher's attitude to communism when she was the prime ministr of Great Britain. Her critical opinions to communism was clear in the perion when she wasn't in high policy, at the beginning this thesis are consider on how she get on the post of the prime minister.

Most attention is given to the period when she was the prime minister. Thesis try according to her's reactions to the singles examples, which influenced relations between East and West in the eighties, shows development of her attitudes to communism. Next question is if her anticommunism was influenced by her quite good relationship with the leader of Soviet union Michail Gorbachev. Intention of this thesis is look into conception of foreign policy of Margaret Thatcher towards Soviet Union. What influenced her's decisions and by what she guided in her's foreign polici towards Soviet union.

Klíčová slova

Margaret Thatcherová, premiérka, zahraniční politika, komunismus, Sovětský svaz, Michail Gorbačov, studená válka

Keywords

Margaret Thatcher, Prime minister, foreign policy, Communism, Soviet union, Mikhail Gorbachev, Cold War

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby tato práce byla univerzitou zpřístupněna veřejnosti a používána pro účely výzkumu a studia v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. 05. 2010

Kateřina Horová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Váškovi za odborné vedení práce, trpělivý přístup a cenné postřehy, které mi velmi pomohly při zpracování mé práce.

Obsah

OBSAH	7
ÚVOD	8
1. Cesta do premiérského křesla	10
1. 1. Politické začátky	10
1. 2. Poprvé v parlamentu	12
2. Premiérkou	13
2. 1. První funkční období 1979 – 1983	13
2. 1. 1. Zahraniční politika Margaret Thatcherové	14
2. 1. 2. Superministerně zahraničních věcí	14
2. 1. 3. Antikomunistka Thatcherová	15
2. 1. 4. Sovětská invaze do Afghánistánu	19
2. 1. 5. Krize v Polsku 1981	21
2. 2. Druhé funkční období – 1983 – 1987	23
2. 2. 1. Zlomový rok 1983 – Změna zahraniční politiky k Sovětskému svazu	23
2. 2. 2. Návštěva Maďarska 1984 a pohřeb Jurije Andropova	24
2. 2. 3. Návštěva Michaila Gorbačova v Londýně 1984	26
2. 2. 4. Návštěva Sovětského svazu 1987	27
2. 3. Třetí a poslední funkční období 1987 – 1990	36
2. 3. 1. Cesta do Polska 1988	37
2. 3. 2. Rozpad Východního bloku	39
2. 3. 3. Pád Berlínské zdi a postoj premiérky ke Sjednocení Německa	40
2. 3. 4. Návštěva Sovětského svazu, Československa a Maďarska	42
2. 3. 5. Rok 1990 a rezignace Margaret Thatcherové	44
3. Vztah Margaret Thatcherové a Michaila Gorbačova	45
ZÁVĚR	47
SUMMARY	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52

Úvod

Margaret Hilda Thatcherová byla první ženou, která usedla do čela velké politické strany v západním světě a první ženou, která se stala premiérkou Velké Británie. I přes to, že zpočátku nikdo nevěřil, že by její kariéra na postu předsedkyně vlády měla dlouhé trvání, zůstala u moci jedenáct a půl roku, a stala se tak prozatím nejdéle vládnoucím premiérem v Británii ve dvacátém století. Měla pověst nejpracovitějšího předsedy vlády a byla jediným britským premiérem, jehož politická strategie byla pojmenována podle jeho příjmení. Margaret Thatcherová byla také ale jediným předsedou vlády, kterému Oxfordská univerzita neudělila čestný doktorát. „Tamní profesorský sbor došel k závěru, že jí chybí elementární sociální citění a že nemá dostatečnou úctu k ideálům svobody.“¹ Žádný jiný premiér nevbuzoval tolik emocí, jedni ji milovali a jiní ji naopak nenáviděli.

Cílem mé práce je zaměřit se na zahraniční politiku Margaret Thatcherové, kterou praktikovala směrem k Sovětskému svazu. Hlavní otázkou v mé práci je, jak se vyvíjela zahraniční politika Británie k Sovětskému svazu za vlády Margaret Thatcherové. Zaměřila bych se na to, co ovlivňovalo změny této zahraniční politiky a jaké byly důsledky těchto změn. Ve své práci bych si ráda položila otázku, jak velký vliv měla Margaret Thatcherová na svého protivníka, generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Michaila Gorbačova. Zaměřila bych se na to, jak rozdílné pohledy měly oba na jednotlivé události, které v osmdesátých letech ovlivňovaly vztahy mezi Východem a Západem.

V úvodu své práce bych zmínila, politické začátky Margaret Thatcherové a její postup politikou až do premiérského křesla. Hlavní členění práce bude podle jejích volebních období. V každé kapitole se zaměřím na zásadní události ve vztazích Velké Británie a Sovětského svazu udály, a jaký postoj k nim Margaret Thatcherová zaujala.

V první části je nastíněn přístup Thatcherové k zahraniční politice a její antikomunistický postoj. Déle pak její reakce na agresivní politiku Sovětského svazu, vyjádřenou invazí do Afghánistánu v roce 1979 a řešením situace v Polsku v roce 1981.

V druhé části je zásadní rok 1983 a změna kurzu zahraniční politiky směrem k Sovětskému svazu. Budu se věnovat návštěvě premiérky v Maďarsku v roce 1984, která byla velmi důležitá, jelikož to byla její první z mnoha návštěv zemí Východního bloku. Pokusím se vysvětlit, proč si pro svou první cestu vybrala právě Maďarsko a jaký užitek jí

¹ Bankowicz, Marek – *Demokraté a diktátoři*, Nakl. EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2002, str. 365

tato cesta přinesla. Dále se zaměřím na důležitou návštěvu Michaila Gorbačova v Londýně v roce 1984 a pak zejména na důležitější návštěvu premiérky v Moskvě v roce 1987.

Ve třetí části je nejdůležitější událostí v zahraniční politice rozpad Východního bloku. Rozeberu její návštěvy v Polsku v roce 1988, Sovětském svazu, Československu a Maďarsku v roce 1990. V jedné z podkapitol se také zaměřím na její postj ke znovusjednocení Německa. V krátkosti se také zmíním o příčinách její rezignace v roce 1990. Významnou částí pak bude kapitola o jejím vztahu s Michaiilem.

Při psaní své bakalářské práce jsem pracovala se zdroji, jak primárními, tak sekundárními. Z primárních zdrojů mi byly nejpřínosnější rozhovory a interview, které mi pomohly nahlédnout více do problematiky a utvořit si komplexnější pohled na jednání premiérky v jednotlivých situacích. Pracovala jsem také s paměťmi Margaret Thatcherové, které ale podávají poněkud zkreslený pohled na jednotlivé události, kdy premiérka chvílemi opravdu nešetří chválou na své skutky. Podobný problém se vyskytl při práci s knihou Hynka Fajmona *Margaret Thatcherová a její politika*. Ve které autor nešetří obdivem k osobnosti premiérky.

Velmi přínosné při psaní práce mi byly knihy Johna Cambella *Margaret Thatcher The Iron Lady* a Petra Riddela *The Thatcher Era*. Zejména v první jmenované, je zahraniční politice Margaret Thatcherové k Sovětskému svazu, věnováno spousta prostoru. Užitečnou publikací pro mě byla také kniha Lenky Rovné *Premiérka jejího Veličenstva*, ve které se autorka sice nevěnuje tolik zahraniční politice, ale tato kniha byla přínosem při psaní první kapitoly o politických začátcích Margaret Thatcherové. Důležitými publikacemi byly také knihy *Leadship in an Independent World: The Statesmanship of Adenauer, De Gaule, Thatcher, Reagan and Gorbachev* od Ghity Ionescu nebo *Strong leadership* od Grahama Little, které věnují zahraniční politice premiérky velkou pozornost. Pracovala jsem také s paměťmi Michaila Gorbačova a s výborem z jeho projevů, protože jsem chtěla také zjistit, jaký postoj a vztah zaujal sovětský vůdce k britské premiérce.

Důležitým zdrojem při psaní mé práce byly i odborné články, které se konkrétněji zabývaly zahraniční politikou Margaret Thatcherové k Sovětskému svazu. Zabývaly se jak jejím přístupem k Michailu Gorbačovi, tak například jejímu nekompromisnímu postoji ke znovusjednocení Německa. Právě tyto články mi pomohly získat konkrétnější informace o jednotlivých premiérčiných krocích v oblasti zahraniční politiky.

Z internetových zdrojů jsem ve své práci využívala zejména stránky nadace Margaret Thatcherové, kde jsou přístupné archivní materiály a interview, které nejsou v České republice jinak k dispozici.

1. Cesta do premiérského křesla

1.1. *Politické začátky*

Margaret Hilda Robertsová se narodila v malém anglickém městě Granthamu v hrabství Linconshire v roce 1925. Pro mladou Margaret byl velkým učitelem, a později i politickým vzorem její otec Alfred Roberts, který ačkoliv nebyl členem žádné politické strany, byl 25 let členem městského zastupitelstva Granthamu a mezi léty 1945 – 1946 byl dokonce jeho starostou. Právě on vzbudil ve své dceři zájem o politiku. Sama Margaret často říkala, že „jí otec vštípil silnou víru a několik základních hodnot, v jejichž správnost věřila po celý život.“²

Mladá Margaret se začala v politickém prostředí pohybovat již zamlada. Už v deseti letech během parlamentních voleb celý den pobíhala mezi volebními místnostmi a místním výborem Konzervativní strany a nosila seznamy lidí, kteří již odvolili. Podobnou roli sehrála ještě několikrát během komunálních voleb. Často také během volebních kampaní roznášela letáky a apelovala na voliče, aby volili Konzervativní stranu. S otcem také navštěvovala různá setkání a politické mítinky.

I přes tyto zkušenosti se po maturitě rozhodla studovat chemii. Na Oxfordskou univerzitu nastoupila v roce 1943 a ihned po svém nástupu vstoupila do Sdružení konzervativců Oxfordské univerzity (OUCA).³ Velmi brzy se stala hlavní postavou tohoto sdružení, byla členkou výboru, pokladníkem a nakonec se stala předsedkyní. Během parlamentních voleb v roce 1945 aktivně podporovala konzervativní kandidáty jak v Oxfordu, tak ve svém rodném městě Granthamu. V roce 1946 se jako zástupce OUCA zúčastnila každoroční konference Konzervativní strany v Blackpoolu. Na tuto zkušenost pak po letech vzpomínala: „Bylo to jako vždy obrovské stranické shromáždění. Poprvé v životě

² Fajmon, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & Principal, Brno, 1999, str. 30

³ OUCA – Oxford University Conservative Association

jsem si uvědomila, jak velká to je strana a co to znamená být členem takové organizace, která sdružuje lidi se stejnými ideály a cíli.“⁴ V té době se Margaret definitivně rozhodla, že se ve svém životě chce věnovat politice. Studium chemie ale dokončila a v roce 1947 získala magisterský diplom v oboru chemie.

V roce 1948 se jako představitelka Sdružení absolventů Oxfordské univerzity zúčastnila stranické konference Llyandudnu. Právě tato konference byla zlomová, jelikož se zde seznámila s několika delegáty z obvodu Dartford a požádala je, jestli by se v nadcházejících parlamentních volbách nemohla ucházet o mandát právě za Dartford. Konzervativci se rozhodli po jednání s jinými kandidáty umožnit kandidaturu Margaret Robertsová v tomto obvodu. Robertsová se přestěhovala do Dartfordu a v roce 1950 byla nejmladším kandidátem v parlamentních volbách. Ve volbách zvítězila labouristická strana, ale ve sněmovně měla převahu pouhých šesti hlasů a tak se hned následující rok 1951 uskutečnily předčasné volby. V těch sice zvítězili konzervativci, ale Margaret Robertsová v Dartfordu opět prohrála.

V roce 1951 se Margaret Robertsová provdala za Denise Thatchera a přestěhovala se do Londýna do čtvrti Chelsea. Margaret Thatcherová začala dálkově studovat práva na londýnské univerzitě, v roce 1954 úspěšně složila advokátské zkoušky a začala pracovat v Lincolnově advokátní kanceláři v Londýně. „Přirozeně Margaret vstoupila do Spolku konzervativních právníků a postupně se stala první ženou zvolenou do jeho výkonného výboru.“⁵

Hlavním cílem následujících let bylo pro Thatcherovou nalezení nového volebního obvodu, kde by mohla kandidovat. Rozhodla se již nekandidovat za Dartford, jelikož ten byl daleko od Londýna a šance na vítězství v tomto obvodu byla nereálná. V roce 1954 neprošla vnitrostranickými primárkami ve volebním obvodu Orpington. O tři roky později opět dvakrát prohrála vnitrostranické primárky v obvodu Beckenham and Maidstone a krátce potom i v Oxfordu. Štěstí se na ní usmálo v roce 1957, kdy se jí podařilo získat nominaci v londýnském obvodu Finchley a stala se tak oficiálním kandidátem Konzervativní strany pro nejbližší volby.

⁴ Bankowicz, Marek – *Demokraté a diktátoři*, Nakl. EUROLEX BEHEMIA, Praha, 2002, str. 368

⁵ Fajmon, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & Principal, Brno, 1999, str. 33

1.2. *Poprvé v parlamentu*

Volby se konaly v roce 1959 a Margaret Thatcherová zvítězila. Ve svých čtyřiatřiceti letech poprvé vstoupila do parlamentu a obvod Finchley pak reprezentovala nepřetržitě dalších třiatřicet let. Hned na začátku svého působení v Dolní sněmovně si vylosovala právo vystupovat na zasedáních věnovaných poslaneckým návrhům zákonů. To pro ni bylo velmi důležité, jelikož jako začátečnice mohla vystupovat na plénu a předvést tak své schopnosti. Vedení Konzervativní strany si brzy jejích schopností všimlo a v roce 1961 ji premiér Harold Macmillan pověřil funkcí parlamentního tajemníka na ministerstvu důchodového a sociálního zabezpečení. V tomto úřadu zůstala až do roku 1964, kdy konzervativci odešli do opozice.

Ve stínové vládě zaujala místo tajemnice pro záležitosti důchodů a národního pojištění. V roce 1965 byl jeden z obyvatelů obvodu Finchley, univerzitní učitel Gerald Brook, v Moskvě zatčen sovětskými orgány. Následně byl obviněn ze špionáže. Margaret Thatcherová začala s rozsáhlou kampaní na jeho obranu a ve svém antikomunistickém projevu v parlamentu žádala po vládě, aby učinila důrazné kroky. Gerald Brook byl nakonec propuštěn.

Léta v opozici (1964 – 1970) byla pro její politickou kariéru velmi důležitá, jelikož se v té době stala známou političkou a v Konzervativní straně dosáhla dobré pozice. Ve volbách v roce 1966 opět zvítězili labouristé, ale Thatcherová ve svém obvodu opět přesvědčivě zvítězila. Ve stínovém kabinetu pak Thatcherová zastávala funkci zástupkyně stínového ministra financí. Od roku 1968 zastávala funkci stínové ministryně energetiky a po pár měsících se stala stínovou ministryní dopravy. Rok 1969 opět znamenal změnu jejího působení, jelikož se na podzim tohoto roku stala stínovou ministryní vzdělávání a vědy. Na tomto postu působila až do vítězství konzervativců ve volbách v roce 1970.

Thatcherová ve volbách v roce 1970 v obvodu Finchley opět zvítězila a v konzervativní vládě se stala ministryní vzdělání a vědy. Stala se tak druhou ženou v britské historii, která zastávala ministerský post. Před ní zastávala ministerský post pouze „Margaret Bonfieldová, která se stala ministryní práce v roce 1924.“⁶ O důležitosti Thatcherové už v této době svědčí i fakt, že stála americkému velvyslanci v Británii Walterovi Annenbergovi za zmínku v jeho zprávě do Washingtonu, popsal ji takto: „Paní Thatcherová je téměř

⁶ Oficiální stránky Parlamentu Velké Británie [online], [cit. 2010-05-19]. Dostupné z WWW: <http://www.parliament.uk/about/faqs/house-of-commons-faqs/members-faq-page2/>

ukázkový, mírně pravicový tory, a její názory silně ovlivňuje její středostavovský původ a zkušenost. Je vzdělaná, inteligentní, a dokonce velice intelektuálně zdatná, ale sdílí se svými spolustraníky jistý protiintelektuální sklon.⁷ Post ministryně vzdělání a vědy zastávala po následující čtyři roky.

V roce 1974 ale Konzervativní strana opět prohrála volby a Margaret Thatcherová musela odejít do opozice. Rok 1974 je pro Margaret Thatcherovou zlomový i tím, že v něm oznámila svou kandidaturu na post předsedy Konzervativní strany. Ve světě to vzbudilo velkou senzaci, jelikož se v západním světě ještě nestalo, aby na takovou funkci kandidovala žena, ještě k tomu v konzervativní straně. Volba šéfa strany se odehrála 4. února následujícího roku. Thatcherová v nich ale nezískala absolutní většinu a tak se volba musela opakovat. Mezitím se ale Edward Heath, dosavadní předseda Konzervativní strany, rozhodl stáhnout svou kandidaturu. Proti Thatcherové se postavili noví protikandidáti: William Whitelaw, Geoffrey Howe, James Prior a John Peyton. Druhé kolo voleb se uskutečnilo 11. února a Margaret Thatcherová získala potřebnou většinu a stala se tak předsedkyní Konzervativní strany. Na přelomu let 1978/1979 se v Británii odehrála tzv. „Zima nespokojenosti“⁸ po které byly v roce 1979 vyhlášeny předčasné parlamentní volby.

2. Premiérkou

2.1. První funkční období

Volby v roce 1979 se konaly 3. května a vyhrála v nich Konzervativní strana. Pro předsedkyni konzervativní strany Margaret Thatcherovou to znamenalo, že se stane premiérkou a postaví se do čela nové vlády. Nástupem Thatcherové do funkce premiéra začala nová etapa britských dějin – éra thatcherismu.

⁷ O'Sullivan, John – *Prezident, papež a premiérka*, Nakl. IDEÁL, Praha, 2007, str. 19

⁸ Zima nespokojenosti – se odehrála na přelomu let 1978/1979 kdy docházelo k častým stávkám. Stávky se dotkly téměř všech oblastí života. Stávkovali téměř všichni včetně komunálních služeb, pracovníci záchranné služby nebo státní zaměstnanci. Tato zima pak přispěla k volebnímu vítězství Konzervativní strany v roce 1979.

2.1.1. Zahraniční politika Margaret Thatcherové

V zahraniční politice se Margaret Thatcherová považovala za následovnici Winstona Churchilla, kterého velmi obdivovala. Ten definoval britskou zahraniční a obrannou politiku jako „tři navzájem se prolínající kruhy“⁹. První kruh představoval Evropu, druhý Commonwealth a poslední partnerství Velké Británie a Spojený států. Systém tří okruhů, se kterými přišel Winston Churchill, se zachoval, ale jakmile se premiérkou stala Thatcherová, stalo se hlavní prioritou zahraniční politiky Velké Británie partnerství se Spojenými státy. Velmi důležitou roli hrála také Severoatlantická aliance. Na druhém místě byl vztah Velké Británie a Evropského společenství a do pozadí ustoupila politika směrem k Commonwealthu. Tyto priority platily během celého období, kdy byla Thatcherová premiérkou, ale během let se postupně zvyšoval význam Evropského společenství.

Během dvou a půl volebních období Thatcherové se na ministerstvu zahraničních věcí vystřídal pět ministrů zahraničí. Prvním ministrem zahraničních věcí byl Lord Carrington, který v roce 1982 rezignoval po Falklandské válce. Následoval ho Francis Pym, který ale v úřadě vydržel pouhý rok. V roce 1983 se tak stal britským ministrem zahraničí Geoffrey Howe, který na ministerstvu působil až do roku 1989 a měl tak velký podíl na vytváření zahraniční politiky k Sovětskému svazu. Poté ho vystřídal John Major, který byl ale ještě téhož roku nahrazen Douglasem Hurdem. Ten byl ministrem zahraničí do roku 1990.

Ve své zahraniční politice Margaret Thatcherové často uplatňovala černo – bílé myšlení. Profesor Anthony King¹⁰ to charakterizoval slovy: „sklon vidět politický svět rozdělený na přátele a nepřátele, na ty, kteří jsou dobří a ty, kteří jsou špatní.“¹¹ Britské zájmy pro ni byly jasně postavené na spolupráci se Spojenými státy a boji proti komunismu.

2.1.2. Superministrně zahraničních věcí

Zahraniční a obranná politika je ve Velké Británii téměř výhradně v rukou exekutivy. Všechna rozhodnutí jsou tvořena úřadem premiéra, ministerstvem zahraničí a ministerstvem obrany. V celém tomto rozhodovacím procesu je role premiéra velmi silná a za vlády Margaret Thatcherové se tento charakteristický znak britského politického systému ještě více prohloubil. Zejména v oblasti zahraniční politiky vystupovala Thatcherová jako

⁹ Fajmon, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & Principal, Brno, 1999, str. 286

¹⁰ Anthony King – britský profesor. Narodil se v Kanadě a od roku 1969 přednášel na univerzitě v Essexu. Přednášel také na Princetonu a na univerzitě ve Wisconsinu. Pravidelně přispívá do novin the Daily Telegraph.

¹¹ Dyson, Stephen Benedict – *Cognitive Style and Foreign Policy: Margaret Thatcher's Black – and – White Thinking*. In. *International Political Science Review*, Vol. 30, No. 1, 2009, str. 38

jakási „superministerně zahraničních věcí.“¹² Tuto pozici ale nezastávala od začátku svého působení v roli ministerské předsedkyně, jelikož v té době neměla se zahraniční politikou téměř žádné zkušenosti. Proto v roce 1979 nechala oblast zahraniční politiky v rukou lorda Carringtona. I přes to, že se zpočátku byla zahraniční politika Thatcherové na druhé koleji, v jedné oblasti chtěla mít vždy hlavní slovo. A to v politice „special relationship“⁴¹ se Spojenými státy a jejich společná politika Studené války proti hlavnímu nepříteli – Sovětskému svazu. K problémům docházelo, zejména když se názory premiérky ministra zahraničí odlišovaly. Ke konci vlád Thatcherové docházelo ke konfliktům stále častěji a byla to i jedna z příčin jejího politického pádu v roce 1990. Nutno ale podotknout, že britská zahraniční politika byla za vlády Thatcherové charakteristická srozumitelností a jasným směřováním. O působení Thatcherové v oblasti britské zahraniční politiky byly ale na počátku její vlády velké pochybnosti. Neočekávalo se, že by nová premiérka v této oblasti příliš zazářila. Diplomatickou průpravu neměla premiérka žádnou a její mezery ve znalostech zahraničněpolitické oblasti byly opravdu závažné. Postupně se ale premiérka seznamovala se situací v Evropě i ve světě.

2.1.3. Antikomunistka Thatcherová

Významným prvkem v její zahraniční politice byl silný antikomunismus. Její postoj ke komunismu pramenil z prostředí, ve kterém vyrůstala. Její otec ji i její sestru vychovával v přísně ve viktoriánských hodnotách. Dával důraz na šetrnost, soběstačnost, čest a odpovědnost. Margaret od mládí věřila v rovnost šancí, volný trh a se stavěla proti socialismu a centralizaci. Tedy proti podstatě socialistického hospodářství. Byla zásadně i proti agresivnímu stylu, kterým se Sovětský svaz snažil komunismus rozšiřovat po světě. To byl jeden z důvodů jejího antikomunismu. Dalším důvodem bylo omezování lidských práv v Sovětském svazu a celém Východním bloku. Thatcherová dávala vždy důraz na sílu individua a ve Východním bloku byla individualita a lidská práva potlačována. Její antikomunismus vycházel z jejího silného patriotismu a byl také posilován četbou Solženicinových prací. Vztah ke komunismu nezměnila po celých čtyřicet let svého působení v politice. Slova, která pronesla ve svém předvolebním projevu v roce 1950, tak mohla snadno zopakovat i po mnoha letech: „Každý konzervátec doufá v mír. Mír je ohrožen komunismem, který má mocné síly udeřit kdekoliv. Komunismus čeká na slabost, uznává

¹² Fajmon, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & Principal, Brno, 1999, str. 287

pouze sílu. Británie proto musí být silná, silná ve svých zbraních, silná ve své víře, silná ve svém způsobu života.“¹³ I v projevu před prvními přímými volbami do Evropského parlamentu v roce 1979 prohlásila: „Komunismus nikdy nespí. Nikdy nezmění svou podstatu. My také nesmíme. Naši první povinností vůči svobodě je ji bránit.“¹⁴ Když v roce 1976 chystala vláda premiéra Harolda Wilsona britsko – sovětskou obchodní dohodu a zlepšovala vztahy se Sovětským svazem, Margaret Thatcherová na to reagovala slovy: „Rusové se orientují na ovládnutí světa. Dávají přednost puškám před máslem, my dáváme přednost všemu před puškami. Vědí, že jsou světovou velmocí pouze v jednom aspektu – zbrojním. Neúspěšní jsou ale v oblasti lidských práv a ekonomické. Pokud to Británie nepochopí, potom je odsouzena, jejich slovy, skončit v propadlišti dějin.“¹⁵ Právě tento projev jí vynesl od sovětské tiskové agentury TASS¹⁶ přezdívku „Železná lady“, která jí provázela po celou dobu jejího politického působení. Pro Margaret Thatcherovou bylo důležité to, že se jejím projevem sovětské sdělovací prostředky zabývaly.

Thatcherová si za svými názory na komunismus pevně stála a při každé příležitosti se snažila je prezentovat dál. Jako při svém projevu ve Spojených státech, když přijímala cenu Nadace Winstona Churchilla: „Sovětští vůdci nejsou omezováni naší etikou. Sami neuznávají pravidla, kterými se řídí ostatní státy. Tvrdí, že mluví ve jménu lidství, ale potlačují individualitu. Sami sebe prezentují jako zastánci svobodných národů, ale ve své vlastní zemi praktikují absolutní kontrolu. Mluví o demokratickém světě, ale sami vykonávají politiku jedné strany, kterou vykonává samozvaná oligarchie. Předstírají podporu demokratických voleb, ale jsou chráněni systémem jeden muž, jeden hlas - a jeden kandidát.“¹⁷ Hlavním cílem komunistického systému bylo podle ní získat nadvládu nad světem a to prostřednictvím marxisticko – leninské ideologie a komunistické strany. Ta byla nejvyšším strážcem této ideologie a měla z ní prospěch.

Apelovala na své Západní spojence, že musí držet jednotnou linii v boji proti komunismu: „Na světě jsou dva politické systémy. Je tu jeden, který je postaven na osobních svobodách a pak je tu druhý, postavený na komunismu, který odmítá svobodu. Vždy tu je

¹³ Rovná, Lenka – *Premiérka jejího veličenstva*, Nakl. Evropského kulturního klubu, Praha, 1991, str. 93

¹⁴ Ibid str. 93

¹⁵ Ibid str. 93

¹⁶ ITAR – TASS – tisková a informační agentura. Založená v roce 1904. Je to jedna z největších mezinárodních informačních agentur na světě.

¹⁷ Evans, Eric J. - *Thatcher and Thatcherism*, Nakl. Routledge, New York, 2005 – str. 94

ruská ideologie, která se snaží rozšiřovat a uplatňovat svůj systém pomocí vojenské síly, také podvratnou činností a propagující svou víru všude ve světě. My musíme dělat to samé.¹⁸

Margaret Thatcherová nepochybovala, že pokud Západ vytrvá a neztratí nervy je komunismus odsouzen k zániku: „Byla jsem o tom přesvědčena prostě proto, že komunismus šel proti samé podstatě lidské přirozenosti, a byl proto naprosto nesnesitelný. Protože se zaměřil na potlačování individuálních rozdílů, nemohl mobilizovat individuální nadání, životně důležité pro proces tvorby bohatství. Ochuzoval tedy nejen lidské duše, ale celou společnost. Tváří tvář svobodnému systému, který do sebe lidi spíše vtahuje, než k něčemu donucuje, a dostává tak z nich to nejlepší, se musí komunismus konečně sesypat.“¹⁹ Podle Thatcherové by Západ měl kombinovat více přístupů. Antikomunismus by měl být kombinován s ekonomickým a vojenským nátlakem, a požadovat změnu sovětské politiky.

V době, kdy byla v opozici, Sovětský svaz nikdy nenavštívila. Místo toho se velmi často vyjadřovala k sovětské hrozbě z bezpečí Londýna. Když ale cestovala na summit sedmi nejdůležitějších průmyslových mocností do Tokia koncem června 1979, dostalo se jí příležitosti sejít se sovětským ministerským předsedou Kosyginem. Britové požádali o možnost, zkrátit si cestu do Japonska přes Rusko a o doplnění paliva v Moskvě. V obou případech jim bylo vyhověno, a když letadlo s britskou premiérkou přistálo na moskevském letišti, už na ní čekal sovětský ministerský předseda Alexej Kosygin, který přerušil jednání komunistických ministerských předsedů. Spolu s ním byla na letišti polovina členů Politbyra, mezi nimi náměstek ministra financí Borisov, náměstek ministra zahraničních věcí Zemskov nebo náměstek ministerského předsedy Dymšic, a v letištním salonku byla přichystána neplánovaná večeře.

Margaret Thatcherové se dostalo velké pozornosti a mimořádné pohostinnosti. Důvod takového přijetí byl jasný, sovětští státníci byli velmi zvědaví na obávanou „Železnou lady“. Byli velmi překvapeni, se nenechala vyvést z míry takovým hromadným přijetím, a jak prohlásil Lord Carrington, byla k nim velmi přímá: „nenechala se zastrašit panem Kosyginem a celou tou hierarchií Sovětského svazu. Jasně jim řekla, co si myslí, odpovídala na otázky otázkami a jasně říkala, že s nimi nesouhlasí a že si myslí, že se mýlí. A oni z ní byli naprosto konsternováni.“²⁰ A Alexejem Kosyginem pak diskutovali nejen o obraně, ale i o vojenském

¹⁸ Little Graham – *Strong leadership, Thatcher, Reagan and An Eminent Person*, Nakl. Oxford university press, Oxford, 1988, str. 50

¹⁹ Thatcher, Margaret – *Umění vládnout, Strategie pro svět v pohybu*, Nakl. PROSTOR, Praha, 2003 - str. 78

²⁰ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 55

potenciálu Sovětského svazu. Kosygin Margaret Thatcherové sdělil, že Sovětský svaz je mírumilovná země, která zdaleka neprodukuje tolik vojenského materiálu, jak jim Thatcherová připisuje. Zároveň Sovětský svaz označil za neagresivní zemi. Thatcherová ale trvala na tom, že ten, kdo někdy viděl přehlídku tanků a zbraní na přehlídce na Rudém náměstí, nemůže Sovětský svaz podceňovat.

Neméně důležitou a daleko citlivější byla otázka tzv. „Boat people“²¹. Oběti perzekuce, které utíkali z Vietnamu. Margaret Thatcherová apelovala na Kosygina, že Vietnam je stejně jako Sovětský svaz, komunistická země a jeho blízký spojenec a že on sám má v této zemi značný vliv. Na otázku, zda by nemohl udělat něco pro to, aby k tak masivním útokům nedocházelo, odpověděl: „jsou to všechno kriminálníci a narkomani“²². To se samozřejmě Margaret Thatcherové nelíbilo a odvětila slovy: „Cože? Celý milion? Je komunismus tak špatný, že milion lidí musí brát drogy nebo krást, aby přežili?“²³ Tím jejich konverzace na toto téma skončila.

Osud uprchlíků zajímal Margaret Thatcherovou i z hlediska domácí politiky. Británie totiž vlastnila velké obchodní loďstvo, a když tyto lodě potkaly prchající lidi na nebezpečných a přeplněných lodičkách, přijímaly je na své paluby, aby je zachránily před ztroskotáním nebo přepadením piráty. Podle námořních pravidel, ale museli být uprchlíci vysazeni v nejbližším přístavu. V takových situacích se často stávalo, že nejbližšími přístavy byly Singapur, Malajsie nebo Tchaj-wan. Ty je ale odmítaly přijmout bez toho, aby Británie souhlasila s jejich pozdějším odjezdem do Británie. Ta se ale v té době potýkala s ekonomickými a sociálními problémy v důsledku předchozí imigrace a tak na tuto podmínku odmítala přistoupit. Hlavním cílem pro uprchlíky byl Hongkong, jelikož ho považovali za přestupní místo na cestě do Spojených států nebo jinam na Západ. Komunisté si samozřejmě uvědomovali, že takovýto příliv imigrantů by byl pro Západ citelnou přítěží, která by ho oslabila.

Při tomto prvním setkání se zástupcem Sovětského svazu ale dala Margaret Thatcherová jasně najevo, že její otevřené projevy proti komunismu neovlivní ani přímé setkání se sovětskými vůdci.

²¹ Boat people – označení pro ilegální imigranty. Vznikl v 70. letech a označoval tisíce uprchlíků, kteří se ilegálně snažili dostat z Vietnamu na nebezpečných bárkách, během Vietnamské války.

²² Thatcherová, Margaret – Roky na Downing street, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 53

²³ Ibid str. 53

2.1.4. Sovětská invaze do Afghánistánu

Rok 1979 byl pro vztahy Východ – Západ jedním ze zlomových roků. Koncem tohoto roku totiž Sovětský svaz uskutečnil plánovanou invazi do Afghánistánu. Byl to jeden z předělů, které jsou často předpovídány, ale jen zřídka se takové předpovědi vyplní a proto v závěru všechny překvapí.

Margaret Thatcherová si ale nebezpečí ze strany Sovětského svazu vždy uvědomovala a hlasitě volala po rázné odpovědi Západu. Například, při svém projevu v New Yorku v prosinci roku 1979, tedy pár dní před sovětskou invazí: „Bezprostřední ohrožení ze strany Sovětského svazu je v oblasti vojenské spíše než ideologické. Ohrožená je nejen naše bezpečnost v Evropě a v Severní Africe, ale také jak přímo, tak nepřímo ve třetím světě. Můžeme se dohadovat o sovětských motivech, ale faktem je, že Rusové mají zbraně a získávají další. Je prostě věcí prozíravosti Západu, aby odpověděl.“²⁴ Margaret Thatcherová byla sovětskou invazí méně šokovaná než ostatní, jelikož tvrdila, že takzvaná politika détente Sovětský svaz od agresivní politiky neodradí. Invazi viděla jako potvrzení svých varování o celosvětové sovětské rozpínivosti. Jak Margaret Thatcherová tvrdila, byla invaze jen součástí širší strategie.

Sovětský svaz podporoval komunistickou činnost po celém světě a zejména ve třetím světě. I přes veškeré řeči o uvolňování napětí a mezinárodním míru budoval svou armádu, která hodně překračovala jeho potřeby obrany. Sovětskou invazi Margaret Thatcherová tvrdě odsoudila a trvala na tom, že Západ na ni musí rázně reagovat: „Afghánistán je symbol a varování. Není to jen vzdálená země, kterou bychom mohli ignorovat, protože se krize neodehrává přímo v Evropě.“²⁵ Upozorňovala na to, že to nebylo poprvé, kdy Sovětský svaz využil síly a intervenoval do cizího státu. Nebylo to ani poprvé, kdy tvrdil, že invazi podnikl na základě pozvání místní vlády. Bylo to ale poprvé, od druhé světové války, kdy vyslal tisíce vojáků, kteří měli v zádech tanky a helikoptéry do země, která byla mimo Varšavskou smlouvu. Do muslimské země, která nebyla členem ani jednoho tábora v rámci dělení na Východ a Západ. Do země, která nepředstavovala žádnou hrozbu pro Sovětský svaz nebo jeho zájmy.

Sověti dlouho považovali Afghánistán za strategicky významný a získat vliv se tam pokoušeli získat takzvanými Dohodami o přátelství. Podle tehdejších tvrzení měli Sověti

²⁴ Thatcher, Margaret - *Roky na Downing street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 66

²⁵ Projev v Dolní sněmovně, 28. ledna 1980. [online], [cit. 2010-05-19] Dostupné z WWW: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104298>

obavy, aby anarchie v Afghánistánu nevedla ke vzniku dalšího fundamentálního muslimského státu na jejich hranicích a který by mohl mít negativní, destabilizační vliv na jejich vlastní obyvatelstvo.

Margaret Thatcherová trvala na tom, že Sověti musí být za svou agresi potrestáni. Západ podle ní musel dát jasně najevo, že o míru nebude jen hovořit, ale bude ochoten za jeho obranu přinášet i oběti. Zaměřila se i na to, jak o sovětské invazi referoval sám sovětský tisk. Podle něj sověti v Afghánistánu bojovali proti rebelům. Toto označení jí přišlo naprosto skandální, jelikož jak tvrdila, není možné označovat za rebela někoho, kdo brání svou vlastní zemi proti vpádu vojsk cizího státu. Pro ni to byli: „bojovníci za svobodu, bránili svobodu ve své zemi proti cizím utlačovatelům.“²⁶

Přesto, že souhlasila se všemi odvetnými kroky, které navrhl americký prezident Jimmy Carter a jeho administrativa, nebyla schopná jim vyhovět ve všem. Zároveň nebyla schopná sjednotit Evropu ve společných sankcích proti Sovětskému svazu. Sovětská invaze tak ukázala hlubokou propast mezi vnímáním studené války na obou stranách Atlantiku. Její evropští partneři nechtěli vidět sovětskou invazi jen jako část strategie v úsilí o světovou dominanci, ale spíše jako odpověď na iránský typ islámského fundamentalismu, který hrozil na jejich jižních hranicích. Evropané a zejména Německo měly vždy větší hmotné zisky z politiky détente než při obdobích vyhrocených krizí.

Sama Británii připojila k sankcím v ekonomické a kulturní oblasti, které navrhovaly Spojené státy. Tyto sankce zahrnovaly omezení návštěv a styků, neobnovení anglo – sovětských dohod o úvěru a také zpřísnění pravidel při výměně technologií. Nebyla však schopna zajistit podporu v otázce bojkotu olympijských her v Moskvě, který se měly konat v následujícím roce. Američtí sportovci se těchto her odmítli zúčastnit, ale většina britské výpravy se rozhodla, i přes výslovné přání premiérky, těchto her zúčastnit. Jak poznamenal Enoch Powell²⁷ „Velká Británie je svobodná země a její občané jsou absolutně svobodní ve všem, co dělají, pokud neporušují zákony.“²⁸

Sovětská invaze do Afghánistánu znamenala začátek nové etapy v britsko - sovětských vztazích, která skončila přelomovým rokem 1983. Právě v tomto roce se Margaret

²⁶ Projev v Dolní sněmovně, 28. ledna 1980. [online], [cit. 2010-05-19] Dostupné z WWW:

<http://www.margarethatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=104298>

²⁷ Enoch Powell – britský politik. V letech 1950 – 1974 byl členem Konzervativní strany. Od roku 1974 pak byl členem Ulterské unionistické strany. Jejím členem byl až do roku 1987. Mezi léty 1960 až 1963 byl ministrem zdravotnictví ve vládě Harolda Macmillana.

²⁸ Cambell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 59

Thatcherová rozhodla, že se Sovětským svazem a jeho představiteli je potřeba jednat a nastolila tak nový kurz své zahraniční politiky k Východnímu bloku.

2.1.5. Krize v Polsku 1981

Polská otázka byla pro Margaret Thatcherovou velmi důležitá. Margaret Thatcherová byla vášnivou obdivovatelkou a zastánkyní hnutí Solidarita a byla připravena podporovat její boje proti komunistické moci. Jak potvrdily západoevropské zpravodajské služby, byl na Polsko ze strany Sovětského svazu a dalších zemí sovětského bloku vyvíjen v této době obrovský tlak a v jednu chvíli se zdálo, že dojde k opakování situace, ke které došlo v srpnu roku 1968 v Československu.

Už od konce roku 1980 byli Američané přesvědčeni, že Sověti připravují vojenskou intervenci s cílem potlačit polské reformní hnutí. Přibližně ve stejné době tak začala Velká Británie připravovat opatření, kterými by v případě intervence potrestali Sovětský svaz. Po poradě s Peterem Carringtonem se shodli na tom, že by sankce měly být odstupňované podle toho, jaký by byl v Polsku vývoj. Počítali se čtyřmi možnostmi:

- a) Situace, v níž by bezprostředně hrozilo, že polská vláda použije proti pracujícím síly.
- b) Situace, v níž by k tomuto použití síly už došlo.
- c) Situace, že by hrozila sovětská intervence.
- d) Situace, kdy by už k této intervenci došlo.²⁹

K intervenci sovětských vojsk nedošlo díky krokům generála Jaruzelského, který v zemi provedl převrat a 13. prosince vyhlásil v Polsku výjimečný stav. Zároveň byl vytvořen Vojenský výbor národní záchrany složený z vysokých důstojníků. Byly uzavřeny hranice a byl vyhlášen zákaz vycházení, byly zakázány stávky a shromažďování.

Margaret Thatcherová telefonovala se svými kolegy z NATO a jednali spolu o sankcích proti Sovětskému svazu. Reakcí Spojených států na vývoj v Polsku bylo vyhlášení tvrdých sankcí proti Sovětskému svazu. Součástí sankcí bylo zrušení přistávacích práv pro letadla Aeroflotu, zastavení jednání o nových dlouhodobých dodávkách obilí a zastavení dodávek materiálu pro stavbu plánovaného plynovodu ze Sibíře do západní Evropy, s jehož stavbou se již začalo.

²⁹ Thatcher, Margaret – *Roky na Downing street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 178

Právě tento bod v sankcích vzbudil nejen v Británii, ale i v ostatních evropských zemích vlnu nevole. Sankce by totiž poškodily evropské firmy z Německa, Itálie a britské John Brown Engineering, které již měly potvrzené závazné kontrakty na dodávku zařízení pro stavbu plynovodu. Podle Margaret Thatcherové by taky tato opatření měla větší dopad na Evropu a její ekonomiky než na Sovětský svaz. Přitom Spojených států by se plánované kroky nedotkly. Sami Američané totiž ukončili embargo na dodávky obilí do Sovětského svazu v momentě, kdy se to začalo dotýkat amerických farmářů. Thatcherová upozorňovala na to, že se Američané snaží aplikovat americké právo na britské firmy operující mimo Spojené státy.

Margaret Thatcherová hrála v tuto chvíli roli prostředníka mezi evropskými zeměmi a Spojenými státy a nakonec se jí podařilo přesvědčit amerického prezidenta Reagana přesvědčit k ústupkům. Přesvědčila Američany, že Evropa poskytne co nejširší možnou podporu v NATO v jejich zamýšlené politice. To ale před ní postavilo velmi těžký úkol jak přesvědčit své Evropské partnery k podpoře. Zejména Němci se zdráhali přijmout jakákoliv opatření proti polské vládě a ještě méně proti Sovětskému svazu. Francie zase velmi naléhala na to, aby se pokračovalo v prodeji potravin z Evropského společenství za dotované ceny do Sovětského svazu. Ani jedni však nebyli ochotni přistoupit na nátlak ze strany Spojených států v otázce podpory jejich sankcí. Co v Británii ale vyvolalo pocit uspokojení, bylo, že součástí sankcí proti Sovětům nebylo přerušení rozhovorů o odzbrojení, které již probíhaly v Ženevě.

Polská krize byla jen další událostí, která demonstrovala platnost Brežněvovy doktríny o omezené suverenitě zemí Východního bloku. Zároveň se ale ukázalo, jak slabá byla komunistická moc v této zemi. Sama krize pak byla významným mezníkem v soupeření Východu a Západu a to jak v oblasti politické, ideologické, ale zejména ve vojenské. Invaze jasně ukázala cíle Sovětského svazu udržet si svou hegemonii ve Východní Evropě.

Typickým příkladem její zahraniční politiky k Sovětskému svazu do nástupu Michaila Gorbačova v roce 1985 byl její projev na konferenci Konzervativní strany v roce 1982: „Nejprve, mám na srdci věc, která převyšuje stranickou politiku – záležitost, která převyšuje všechny ostatní záležitosti dnešní doby. První povinností britské vlády je obrana království a tuto povinnost bychom měli vykonávat. Pokaždé od konce války, zásadní ohrožení bezpečnosti v naší zemi, přicházelo ze Sovětského bloku. Před dvaceti šesti lety Rusové

napochodovali do Maďarska. Před jednadvaceti lety postavili Berlínskou zeď. Před čtrnácti roky porazili Československo.³⁰

2.2. Druhé funkční období - Změna zahraniční politiky k Východnímu bloku

2.2.1. Zlomový rok 1983 – Změna zahraniční politiky k Sovětskému svazu

Rok 1983 by v britské zahraniční politice vůči Sovětskému svazu zlomovým proto, že Margaret Thatcherová po událostech v Afghánistánu a Polsku odmítala se Sověty vůbec jednat. Až v roce 1983 se veřejně vyjádřila k Sovětskému svazu a „popsala ho jako moderní verzi dřívějších tyranií – v jeho přesvědčení se nevyskytuje svědomí, je imunní vůči výzám dobra a zla.“³¹. Začátkem září v tohoto roku sestřelili Sověti jihokorejské civilní letadlo s 269 lidmi na palubě, to také ovlivnilo vztahy Východ – Západ, jelikož Sověti se za tento čin nedokázali ani veřejně omluvit. V této době se nacházely vztahy mezi oběma bloky na bodu mrazu. Toto všechno donutilo Margaret Thatcherovou k tomu, aby změnila svůj přístup k Sovětskému svazu a rozhodla se s ním začít jednat. Na 8. září roku 1983 proto naplánovala uspořádat seminář v Chequers, které se měl věnovat Sovětskému svazu.

V Chequers chtěla shromáždit ty největší znalce Sovětského svazu. Chtěla tak shromáždit lidi, kteří skutečně studovali Rusko, mentalitu ruských lidí a kteří zároveň měli vlastní zkušenosti s životem v Sovětském svazu. Na tomto semináři se Sovětský svaz probral vskutku komplexně. Zúčastnění se zabírali problematikou sovětské ekonomiky, technickou zaostalostí země a její důsledky, vlivy náboženství, sovětskou vojenskou doktrínou, výdaji na zbrojení a nevýhody i výhody sovětské nadvlády nad východní Evropou. Otázka, která na tomto semináři nebyla nastolena a která byla v souvislosti s pozdějším rozpadem Sovětského svazu vskutku zásadní, byla otázka národnosti. Důvod semináře byl naprosto jasný, měl dodat Margaret Thatcherová znalosti a podklady pro zahraniční politiku vůči Sovětskému svazu a celému východnímu bloku, kterou chtěla vykonávat v následujících letech.³²

³⁰ Ionescu, Ghita – *Leadership in an Interdependent World: The Statesmanship of Adenauer, De Gaulle, Thatcher, Reagan and Gorbachev*, Nakl. Longman Group UK Limited, Harlow, 1991, str. 172

³¹ Jenkins, Peter – *Mrs. Thatcher's revolution, The End of the Socialist Era*, Nakl. Harvard University Press, Cambridge, 1988, str. 288

³² Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 308

Při svém projevu ve Washingtonu v září 1983 premiérka prohlásila: „Musíme jednat se Sovětským svazem. Žijeme na jedné planetě a musíme tento prostor sdílet.“³³ Ani ne o měsíc později se podobně vyjádřila na konferenci Konzervativní strany v Blackpoolu: „Cokoliv si myslíme o Sovětském svazu, je nezbytné, abychom otevřeli dialog se sovětskými vůdci, protože, změny v Sovětském svazu nenastanou rychle nebo ve velkém měřítku.“³⁴

2.2.2. Návštěva Maďarska 1984 a pohřeb Jurije Andropova

První zahraniční cestu, kterou Margaret Thatcherová v roli premiérky za Železnou oponu uskutečnila, byla v únoru roku 1984 návštěva Maďarska. Nebylo náhodou, že si svou první návštěvu vybrala zrovna tuto komunistickou zemi. Jedním důvodem bylo to, že právě Maďarsko bylo ze všech zemí komunistického bloku nesvobodnější.

Další podstatnou okolností bylo, že tehdejší generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu Jurij Andropov byl v letech 1954 až 1957 velvyslancem Sovětského svazu v Maďarsku, kde se v roce 1956 účastnil potlačení povstání. Západní pozorovatelé věděli, že udržuje přátelské vztahy s prvním tajemníkem komunistické strany v Maďarsku Jánosem Kádárem. Pro Margaret Thatcherovou tak byla tato návštěva i příležitostí, jak se dozvědět více informací o záměrech Sovětského svazu.

Dalším důvodem bylo i to, že Maďarsko se dostalo nejdále v oblasti ekonomických reforem. Kádár se snažil využívat ekonomických vazeb na Západ, aby mohl zajistit pro obyvatele Maďarska vyšší životní úroveň. Zároveň, ale Sovětský svaz ujišťoval o maďarské loajalitě k socialismu, Sovětskému svazu i Varšavskému paktu.

V Maďarsku se Margaret Thatcherová sešla nejenom s Jánosem Kádárem, ale i s premiérem György Lázárem. Na schůzce s Jánosem Kádárem dostala zřetelnější obraz o povaze tehdejšího sovětského vůdce Jurije Andropova. Margaret Thatcherová byla velmi mile překvapena přijetím, které se jí dostalo od obyčejných maďarských lidí. Toho se jí dostalo nejenom proto, že měla pověst nekompromisní antikomunistky, ale roli hrálo i to, že byla představitelkou západního státu. Po svém návratu do Británie pronesla památnou větu, že: „komunisté jsou taky lidské bytosti.“³⁵ Co Margaret Thatcherovou velmi zajímalo, bylo to, jak daleko je Maďarsko v oblasti ekonomických reforem. V těch došlo Maďarsko nejdále

³³ Projev ve Washingtonu, 29. září 1983. [online], [cit. 2010-05-19] Dostupné z WWW: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105450>

³⁴ Cambell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 284

³⁵ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 311

ve srovnání s ostatními zeměmi východního bloku. V zemi existovaly svobodné podniky, které ale ve svém rozvoji nesměly překročit určité hranice.

Celkově návštěva Maďarska nepřinesla mnoho užitečných výsledků., ale odstartovala novou diplomatickou strategii, která, jak se později ukázalo, byla mnohem důležitější, než se v době bezprostředně po návštěvě mohlo zdát. Margaret Thatcherová o svých poznatcích z této návštěvy referovala svému hlavnímu spojenci americkému prezidentu Reaganovi takto: „(Maďarský) ekonomický experiment je veden v rámci velmi přísných hranic: jediná politická strana, závislý tisk, nefunkční parlament, státní vlastnictví všech podniků, kromě těch nejmenších, ale především úzké spojenectví s Moskvou. Začínám být přesvědčena, že jakékoli rozhovory o odzbrojování mají naději na úspěch až po vytvoření širší základny porozumění mezi Východem a Západem. Nedělám si však žádné iluze o tom, že to bude lehké. Bude to pomalý, postupný proces, během něhož nesmíme nikdy snížit svou ostražitost. Přesto věřím, že se o něj musíme zasazovat.“³⁶

Šest dní po návratu Margaret Thatcherové do Británie Jurij Andropov zemřel. I přes to, že při návštěvě v Maďarsku jí János Kádár ujišťoval o jeho zlepšujícím se zdravotním stavu. Jurij Andropov se dostal k moci po smrti Leonida Brežněva v roce 1982. Západ byl před jeho nástupem plný očekávání. Přesto, že se jednalo o celoživotního komunistického aparátčíka³⁷, který byl po řadu let šéfem KGB, byl považován za proreformního politika, dalo by se říci až liberála. Přesto byl ale Západ jeho způsobem vedení Sovětského svazu zklamaný. Válka v Afghánistánu dále pokračovala a ani represe ve východní Evropě se nezmírnily. Do čela Sovětského svazu se dostal v době, kdy její ekonomika byla v katastrofálním stavu. Snažil se vymítit byrokracii a ekonomiku oživit. V čele Sovětského svazu stál ale pouhé dva roky, což bylo dost málo, aby se nějaké ekonomické změny mohly uvést v platnost.

Margaret Thatcherová se vydala na jeho pohřeb do Moskvy, kde se setkala s budoucím vůdcem Sovětského svazu Konstantinem Černěnkem. Pro Západ to bylo překvapující rozhodnutí, jelikož Černěnko byl v té době už velmi starý, nemocný a také spjatý s dobou, kdy v čele Sovětského svazu byl Leonid Brežněv. Margaret Thatcherová se po pohřbu krátce s Konstantinem Černěnkem a ministrem zahraničních věcí Gromykiem setkala, ale tato návštěva neměla na měnící se vztahy Velké Británie a Sovětského svazu žádný vliv.

³⁶ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing street*, nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 311

³⁷ Fajmon, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & principal, Brno, 1999, str. 202

2.2.3. Návštěva Gorbačova v Londýně v roce 1984

Mnohem podstatnější byla událost, která se stala na konci roku 1984 a to návštěva Michaila Gorbačova v Londýně. Margaret Thatcherová si uvědomovala, že změna ve vztazích k Sovětskému svazu bude záležet na navázání osobních vztahů s jeho představiteli. Ministr zahraničí Geoffrey Howe chtěl, aby premiérka do Británie pozvala nového sovětského vůdce Konstantina Černěnka, ale Margaret Thatcherová chtěla počkat, dokud nebude jasné, jakým směrem se sovětská politika pod jeho vedením vydá. Měla v úmyslu pozvat jiné osobnosti z vyššího sovětského vedení. Její pozvání přijal Michal Gorbačov. Margaret Thatcherová se rozhodla, že Michaila Gorbačova s jeho manželkou Raisou nepřijme v Downing street, ale ve venkovském domě v Chequers, který měl podle ní tu správnou atmosféru pro konverzaci. Před Gorbačovým, se ještě setkala s několika odborníky na Sovětský svaz, aby rozebrali, jaký postoj by měla premiérka na schůzce zaujmout.

V době, kdy Gorbačov přijel do Británie, 16. prosince 1984, ještě nebyl generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu. Na schůzce s Margaret Thatcherovou dával jasně najevo, že podle jeho názoru je sovětský systém nejlepší. Diskutovali spolu o ekonomických programech, které se měly v Sovětském svazu realizovat. V rozhovoru Margaret Thatcherová připomněla překážky, které Sovětský svaz kladl sovětským židům, kteří chtěli emigrovat do Izraele. Margaret Thatcherová chtěla, aby si v Sovětském svazu uvědomili, že Západ nenechává toto téma chladným a že otázku tzv. refusníků³⁸, jim bude připomínat.

Nejdůležitější otázka, kterou spolu tito dva politici na společném setkání probírali, byla otázka kontroly zbrojení. Margaret Thatcherová v rozhovorech o kontrole zbrojení vždycky zastávala názor, že spolu jedná generace, která zažila druhou světovou válku, a proto musí udělat vše pro to, aby se podobný konflikt už nikdy neopakoval. Proto byla vždy zastávkyní jaderných zbraní, jelikož věřila, že právě hrozba jaderné války může ochránit lidstvo od další války. Trvala na tom, že oba bloky, Východ i Západ, musejí snížit množství svých zbraní. Michal Gorbačov s ní v tomto bodě souhlasil. Zastával názor, že se vzrůstajícím počtem zbraní a jejich modernizací se hrozba války zvyšuje a doba rozhodování by se v takové situaci mohla zkrátit na minuty.

³⁸ Refusnik – označení, které vzniklo v dobách Studené války pro obyvatele sovětského svazu, zejména židy, kterým bylo odepřeno emigrovat.

Další věc, kterou probírali, byla Strategická obranná iniciativa (SDI) se kterou přišla administrativa amerického prezidenta Reagana. Margaret Thatcherová Gorbačova ujišťovala, že souhlasí s americkými plány. Jasně mu oznámila: „Neztrácejte čas snahami přesvědčit mě, abych Ronaldu Reaganovi řekla, ‚Nepokračujte v SDI.‘ To se nikdy nestane.“³⁹ Z jeho strany vycítila, že Sovětský svaz má z SDI opravdu strach.

Po skončení jejich setkání Margaret Thatcherová oznámila pro BBC, že „on je ten muž, se kterým by mohla jednat.“⁴⁰ Toto tvrzení zopakovala i na tiskové konferenci v OSN v New Yorku: „rozumím, a věřím, že on také – že i přes rozdíly, které přetrvávají, protože si nemyslím, že komunistický blok se změní ještě za mého života – jsou tady určité věci, které jsou v zájmu obou bloků.“⁴¹ Michail Gorbačov se v projevu ke členům parlamentu Velké Británie 18. prosince 1984 vyjádřil podobně: „Přijeli jsme k vám se záměrem posoudit, co by mohly naše země a jejich parlamenty učinit pro urovnání sovětsko – britských vztahů a pro zlepšení celkové mezinárodní situace. Uskutečněná výměna názorů byla věcná, otevřená a podle našeho mínění prospěšná. Je ovšem pravda, že Sovětský svaz a Velká Británie často zaujímají odlišné postoje k závažným mezinárodním problémům. Přesto však jsme pevně přesvědčeni, že za současné situace všechny země a národy tak jako dosud nikdy nezbytně potřebují konstruktivní dialog.“⁴² Svými vazbami jak na Washington, tak na Moskvu sehrála premiérka roli určitého prostředníka mezi oběma státníky. Minimálně do té doby, než spolu začali jednat sami. Ale i poté se snažila na Michaila Gorbačova působit.

2.2.4. Návštěva Sovětského svazu 1987

Znovu se Margaret Thatcherová s Michailem Gorbačovem setkali na pohřbu Konstantina Černěnka, který se konal v březnu roku 1985, krátce poté se Michail Gorbačov stal generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu. Margaret Thatcherová si uvědomovala, že Gorbačov je oproti svým předchůdcům přístupnější a cítila, že jednání s ním je historickou příležitostí, kterou Západ nemůže promeškat.

Michail Gorbačov přinesl do sovětské politiky nový styl. Jasně mluvil o katastrofálním stavu sovětské ekonomiky, ale ve své politice zastával spíš kurz, který nastavil Jurij Andropov, než aby se soustředil na razantní změny. I přes sympatie, které k němu cítila,

³⁹ Smith, Geoffrey – *Reagan and Thatcher*, W. W. Norton, New York, 1991, str. 149

⁴⁰ Televizní interview pro BBC, 17. prosince 1984. [online], [cit. 2010-05-10] Dostupné z WWW: <http://www.margarethatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=105592>

⁴¹ Tisková konference v OSN, New York, 24. října 1985. [online], [cit. 2010-05-10] Dostupné z WWW: <http://www.margarethatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106156>

⁴² Gorbačov, Michail – *Výbor z projevů a statí IV.*, Nakl. Svoboda, Praha, 1990, str. 121 - 123

si uvědomovala, že nemůže polevit v ostražitosti vůči sovětské politice. Mezi Margaret Thatcherovou a Michailem Gorbačovem se vyvinul, dalo by se říci, další speciální vztah. I přes rozdílné postoje a názory na socialistický blok a komunismus obecně, cítila Margaret Thatcherová ke generálnímu tajemníkovi určité sympatie. Tento nadstandardní vztah byl završen v roce 1987 návštěvou premiérky v Moskvě. Sověští lídři se vždy rádi setkávali s pravicovými politiky ze Západu, jelikož jim připadali jako tvrdí protivníci. Pozvání do Moskvy se Margaret Thatcherové dostalo v roce 1987. Ona sama se na tuto návštěvu pečlivě připravila.

Jako vždy, když se měla sejít se sovětským politikem, uspořádala před tím seminář se sovětology, aby určili strategii pro jednání. Nejinak tomu bylo i v tomto případě. Při jednáních se odborníci rozdělili na dva tábory, z nichž jeden – optimistický – vyzdvihoval Gorbačovovy reformy. Pesimisté naopak zdůrazňovali komunistické cíle, které Gorbačov prosazoval. Margaret Thatcherová zastávala názor: „Musíme posuzovat Sovětský svaz podle toho, co dělá, ne podle toho, co říká.“⁴³ Kromě této debaty se Margaret Thatcherová zaměřila i na projevy, které Michail Gorbačov při různých příležitostech pronášel. Za nejdůležitější sama označila projev, který pronesl koncem ledna roku 1987 ústřednímu výboru Komunistické strany Sovětského svazu a ve kterém „kladl důraz na demokratizaci strany a - na regionální úrovni – samotného systému sovětské politiky. Následující volby měly umožnit nominaci více kandidátů, než bylo míst v malém počtu vícečlenných zastupitelstev. To se ukázalo být začátkem – skutečně jen začátkem – přeměny demokratického centralismu ve skutečnou demokracii v Sovětském svazu.“⁴⁴

Aby ukázala zájem o oblast lidských práv, přijímala Margaret Thatcherová před svou cestou do Moskvy osobnosti z různých oblastí života, kterým záleželo na tom, aby se na návštěvě zaobírala tématy, které je zajímaly. Mezi přijatými byl například vrchní rabín, který premiérku žádal, aby se zmínila o záležitosti refusníků. Dále to byli například Oleg Gordievski⁴⁵ nebo aktivista v oblasti lidských práv doktor Jurij Orlov. Orlov byl prominentní ruský refusník, který byl propuštěn v roce 1986. Premiérka ho ujistila, že otázku lidských práv a pohybu židův v Sovětském svazu hodlá s generálním tajemníkem prodiskutovat. Otázka lidských práv nabývala před jejím odjezdem na důležitosti nejenom tím, že na tom

⁴³ Projev ke Konzervativní straně, 9. října 1987. [online], [cit. 2010-05-19] Dostupné y WWW: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106941>

⁴⁴ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 323

⁴⁵ Oleg Gordevskij – plukovník ruské tajné služby KGB, který vedl kancelář KGB v Londýně a mezi léty 1974 – 1985 byl tajným agentem britské tajné služby MI6.

měla premiérka osobní zájem, ale také proto, že se zintenzivňoval tlak na premiérku ze strany skupin bojujících za lidská práva nejenom v samotné Británii, ale v celé západní Evropě. Tato hnutí premiérku prosila a naléhala, aby právě oblast nedodržování lidských práv a osobních svobod s Michailem Gorbačovem projednala. Několik týdnů před svým odjezdem do Moskvy dostávala čím dál tím více dopisů, od skupin i jednotlivců, kteří žádali projednání otázky emigrace a zacházení s disidenty. Kancelář ministerstva zahraničí dostala na 1500 dopisů podporující jednotlivé disidenty.

Premiérka chtěla na generálního tajemníka zapůsobit i v oblasti propouštění disidentů a umožnění větší emigrace sovětských židů do Izraele. „Otázku umožnění emigrace židů chtěla Thatcherová projednat ze dvou důvodů. Jedním z nich byl ten, že si chtěla vysloužit podporu židovských obyvatel obvodu Finchley, za který kandidovala, a kterých bylo v tomto obvodě značné procento, v nadcházejících volbách. Druhým plánem, mnohem důležitějším, bylo to, že těmito útoky a neochvějnou podporou zbrojení a nukleární obranou proti Sovětskému svazu, chtěla dát najevo naprostou podporu antikomunismu a antisovětským náladám ve Spojených státech.“⁴⁶ Premiérka chtěla dát Gorbačovovi jasně najevo, že nechce spojovat pokrok v oblasti lidských práv s pokrokem v oblasti kontroly zbrojení, ale zároveň mu chtěla dát jasně najevo, že Západ přikládá velkou důležitost takovým věcem jako je svoboda projevu nebo náboženství.

Dalším cílem pro jednání s Michailem Gorbačovem byla otázka jaderných zbraní. Premiérka mu chtěla dát jasně najevo, že Západ považuje jaderné zbraně jako důležitou složku obrany Západu i obranných složek Severoatlantické aliance.

Před svou návštěvou v Moskvě se ještě sešla s francouzským prezidentem Françoise Mitterandem a německým kancléřem Helmutem Kohlem. Na schůzce, která se konala 23. března 1987, se shodla ve svých názorech s francouzským prezidentem, který stejně jako ona věřil tomu, že Gorbačov je připraven a odhodlán k provedení změn systému. Podobného názoru byl i německý kancléř, který ale vyjádřil i obavu, aby Gorbačov měl dost politické síly k provedení reform, a že Západ nemůže očekávat, že se tyto pokusy o změnu neobejdou bez problémů.

Poslední veřejné vystoupení před premiérčiným odjezdem do Moskvy se konalo 21. března 1987 na Radě konzervativního ústředí v Torquay. Ani v tomto projevu ale nechtěla zmírnit svou kritiku sovětského režimu: „Z projevů pana Gorbačova jsme jasně vyrozuměli

⁴⁶ Ionescu, Ghita – *Leadership in an Interdependent World: The Statesmanship of Adenauer, De Gaulle, Thatcher, Reagan and Gorbachev*, Nakl. Longman Group UK Limited, Harlow, 1991, str. 172

doznání, že komunismus nefunguje. Místo, aby Sovětský svaz dostal možnost dohnat Západ, je strháván ještě víc zpět. Slyšíme nový jazyk jeho vůdců, slova, která jsou nám známa jako ‚otevřenost, demokratizace‘. Někteří z lidí uvězněných pro své politické či náboženské názory byli propuštěni. Mnoho dalších však zůstává dále ve vězení, nebo jim není dovoleno emigrovat. Až pojedu příští týden do Moskvy, abych se setkala s panem Gorbačovem, mým cílem bude mír založený ne na iluzi či kapitulaci, ale na realismu a síle. Mír vyžaduje důvěru mezi státy a národy. Mír znamená konec vraždění v Kambodži, konec zabíjení v Afghánistánu. Znamená to splnění závazků, které Sovětský svaz svobodně přijal v závěrečném aktu v Helsinkách v roce 1975, že dovolí svobodný pohyb lidí a názorů a další základní lidská práva.“⁴⁷ Michaila Gorbačova když se o tomto projevu dozvěděl, tento projev velmi rozčílil a označil ho za „studenoválečnický.

Thatcherová se ujala role mluvčího západu a po návratu z Moskvy chtěla svým západním spojencům tlumočit Gorbačovovy názory v otázce kontroly zbrojení. Před svou cestou do Moskvy dávala premiérka najevo opatrný optimismus z nadcházející schůzky. Do Moskvy přišla se svým programem jednání, ale Sověti jí dali najevo, že nemají v plánu prohrát v ideologické bitvě s agresivní premiérkou.

V otázce lidských práv na ni a na celou britskou vládu zaútočila sovětská média narážející na údajné zneužívání lidských práv ve Velké Británii: „Paní Thatcherová se z nějakých důvodů vůbec nezmiňuje o velmi dobře známých faktech, které ovlivňují Anglii, jako rasismus, tvrdé perzekuce odborářů a teror uplatňovaný proti aktivistům protiválečného hnutí.“⁴⁸ Margaret Thatcherová byla cílem sovětské propagandy po celá osmdesátá léta. „Sověti jí označovali za klon Ronalda Reagana, extremistku v ekonomické a sociální oblasti, jejíž politika rozděluje její vlastní zemi a zejména jí nazývali neoblomným vyznavačem jaderných zbraní.“⁴⁹

Do Moskvy odletěla Margaret Thatcherová 28. března 1987. Premiérka nejela do Moskvy jako velvyslanec Západu, ani jako vyjednaváč mezi Spojenými státy a sovětským svazem. Svou návštěvu v Moskvě použila i jako součást předvolební kampaně, před volbami v roce 1987. Chtěla voličům v Británii ukázat, že je klíčovým hráčem na světové scéně, a že je schopná se lehce pohybovat mezi dvě supervelmocemi. „Jejím cílem bylo prezentovat se

⁴⁷ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 325

⁴⁸ The Times, 24. března 1987. Citováno z Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 29

⁴⁹ Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 30

jako světový politik, který je vítán jak v Kremlu, tak v Bílém domě.⁵⁰ Z tohoto hlediska byla návštěva velmi úspěšná, jelikož jí doprovázela velká a vcelku pozitivní publicita.

Během prvního dne premiérku čekala pouze uvítací ceremonie a krátké formální setkání s manželi Gorbačovými. Oficiální program byl na programu až druhý den, který Margaret Thatcherová začala návštěvou ruského pravoslavného kláštera v Zagorsku. Premiérka si uvědomila, že pro ruské pravoslavné křesťany je toto obzvláště důležitá doba, jelikož se v následujícím roce chystali oslavit tisíc let od svého založení.

V této době také v Sovětském svazu docházelo k uvolňování přísných pravidel v oblasti náboženství. Úřady povolily znovuotevření některých kostelů, zvýšil se počet studentů teologie, a smělo se vydávat i větší množství náboženské literatury. Pro Margaret Thatcherovou to bylo poprvé, co se zúčastnila pravoslavné bohoslužby a podle jejích slov se tato nedala srovnat s nedělními bohoslužbami v metodistickém kostele na Finklin Street v Granthamu, kde vyrostla. „Během bohoslužby si uvědomila, že v Sovětském svazu bude potřeba více než jen omezené reformy, aby se komunistický systém vyrovnal s takovou silou křesťanské víry.“⁵¹ Po cestě zpět do Moskvy se premiérka zeptala ministra pro náboženské záležitosti, jestli jsou lidé v Rusku stále vězněni pro své náboženské přesvědčení. Dostalo se jí takovéto odpovědi. „Ne, pokud nejsou vězněni ještě kvůli něčemu jinému.“⁵²

Na programu tohoto dne měla premiérka ještě procházku po jednom z Moskevských sídlišť. Dostalo se jí na něm podobného přijetí jako o pár let dříve na trhu v Budapešti. Přicházely k ní zástupy lidí, které si chtěly potřást rukou se známou antikomunistkou. Na moskevské obyvatele velmi zapůsobila, především na ženy. Jedna žena o ní prohlásila: „není to jen ‚Železná lady‘, je to také žena, velmi stylová a krásná. Myslím, že vypadá mnohem příjemněji, než jsme očekávali.“⁵³ Při návštěvě místního supermarketu o ní jiná žena prohlásila: „vypadá mnohem lépe, než jsem očekávala z televize. Je to velmi dobré pro obě země, že Margaret Thatcherová může přijít mezi nás. Pak zapominám na to, že je to ‚Železná lady‘“⁵⁴ Den pak Margaret Thatcherová zakončila spolu s Gorbačovými v Bolšom Těatru na Labutím jezeru. Po návštěvě divadla se konala recepce na britském velvyslanectví.

⁵⁰ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003 – str. 296

⁵¹ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 326

⁵² Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 326

⁵³ Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 30

⁵⁴ The Times, 30. března 1987. Citováno z Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 30

Další den byl ve znamení různých jednání schůzek se sovětskými představiteli. S Michaiilem Gorbačovem se premiérka sešla v Kremlu v sále Svaté Kateřiny. Jednání nezačalo zrovna nejpříjemněji, jelikož Michaila Gorbačova velmi rozčílil projev, který premiérka přednesla o pár dní dříve na Ústřední radě Konzervativní strany v Torquay. Podle Gorbačova v něm sovětsští představitelé viděli projev Winstona Churchila ve Fultonu v roce 1946 o „železné oponě“. Podle jeho slov dokonce uvažovali o zrušení naplánované návštěvy britské premiérky. Margaret Thatcherová ale neměla nejmenší úmysl se za tento svůj projev omlouvat. Naopak chtěla dodat ještě pár věcí. Upozornila Gorbačova na to, že Západ nemá žádné náznaky, že by se Sovětský svaz vzdal Brežněvovi doktríny nebo úmyslu, šířit komunismus po celém světě. Připomínala mu, že Sovětský svaz v poslední době prováděl podvratnou činnost v Jižním Jemenu, v Etiopii či Mozambiku a v dalších zemích. Že podnikl invazi do Afghánistánu a podporoval vietnamský útok v Kambodži. Toto všechno byly pro Západ znaky toho, že Sovětský svaz se nehodlá politiky rozšiřování komunismu vzdát.

Premiérka připustila, že Západ s uspokojením sleduje reformní činnost v rámci vnitřní politiky Sovětského svazu, ale v zahraniční politice se takové tendence zatím neobjevují. Margaret Thatcherová také dala najevo, že sleduje projevy generálního tajemníka a připomněla mu jeho lednový projev na ústředním výboru. A znovu dala najevo, že by si ona i její spojenci přáli vědět, zda vnitřní změny povedou i ke změnám v oblasti zahraniční politiky. V rozhovoru, kdy se oba politici navzájem obviňovali, jeden kritizoval kapitalismus, druhý komunismus se v konverzaci dostávali k zásadnímu bodu a to je, čím se západní systém liší od komunistického. Thatcherová tento rozdíl charakterizovala takto: „rozdíl mezi společnostmi s rozptýlenou mocí a společnostmi založenou na centrálním řízení a nátlaku.“⁵⁵ Michal Gorbačov kritizoval konzervatismus stejně jako Margaret Thatcherová komunismus, on byl ale na rozdíl od premiérky méně informován. Podle jeho názoru byla britská Konzervativní strana stranou majetných a britský systém nazýval „buržoazní demokracií“⁵⁶.

Důležitým tématem schůzky byla otázka zbrojení. Michail Gorbačov Margaret Thatcherovou obviňoval ze zmaření plánů na úplné jaderné odzbrojení. Premiérka na toto obvinění reagovala tím, že naprosto rozumí tomu, proč Sovětskému svazu tolik záleží na jaderném odzbrojení v Evropě. Zvýraznila by se tak jeho naprostá převaha v konvenčních a chemických zbraních. Thatcherová upozorňovala na pokrytectví Sovětského svazu, jelikož sám vlastní mnohem více antibalistických střel než jakákoliv západní země. Zároveň

⁵⁵ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 327

⁵⁶ *Ibid.* str. 327

upozorňovala na to, že Sověti také mají největší zásobu jaderných zbraní než jiná země na světě: „Máte více mezikontinentálních balistických střel a hlavic než my. Máte více jaderných střel středního doletu a zbraní krátkého doletu a stále mluvíte o nebezpečí jaderných zbraní.“⁵⁷ Důležitou zprávou pro Západ však bylo to, že Michail Gorbačov netrval na spojení jednání o jaderném odzbrojení s dalšími otázkami v kontrole zbrojení, jako například SDI. Jednání mezi Margaret Thatcherovou a Michailem Gorbačovem popsal britský ministr zahraničí Geoffrey Howe jako živá, ale nikdy nepřátelská.

Po jednání s Gorbačovem poobědvala Margaret Thatcherová s profesorem Sacharovem, jeho manželkou Jelenou Bonnerovou a dalšími bývalými disidenty, kteří podporovali Gorbačova v jeho reformních snahách. Margaret Thatcherová je přesvědčovala o tom, že podpora Michaila Gorbačova bude mnohem důležitější v budoucnu, kdy takovou podporu určitě potřebovat bude.

Odpoledne měla premiérka na programu další schůzku s generálním tajemníkem. Bavili se spolu o sovětských ekonomických reformách a pokračovaly i rozhovory o odzbrojení. Důležitým tématem této odpolední schůzky byla otázka lidských práv a zejména osudům židů v Sovětském svazu. Michail Gorbačov reagoval na premiérčina slova o dodržování lidských práv v Sovětském svazu dost ostře: „jak můžete hovořit o lidských právech na Západě, miliony bezdomovců v samotné Británii žije pod hranicí chudoby. Lidé, které bije policie, lidé, jejichž lidská práva jsou potlačována jen kvůli barvě pleti, nebo členové odborů, jejichž právo bránit své členy jim bylo odejmuto. Tyto problémy dále předznamenávají problémy s nezaměstnaností, násilím v Severním Irsku a rasové problémy a vyskytují se v britských městech a zejména v Londýně.“⁵⁸ Premiérka se zmínila i o Afghánistánu. Závěrem schůzky se oba politici shodli na společném komuniké pro veřejnost, kde vyjmenovali body, na kterých byli schopni se shodnout.

Večer na banketu na počest britské delegace měla Margaret Thatcherová projev, který objasňoval, jak probíhala jednání s Michailem Gorbačovem. Zdůrazňovala, že důležitou otázkou důvěry mezi Východem a Západem je otázka lidských práv: „způsob, jakým Sovětský svaz přistupuje k závěrečnému aktu z Helsinek, udává, jak daleko mohou ostatní státy a lidé důvěřovat závazku, který chce dát ke kontrole zbrojení. Větší ochota propustit vězně a dovolit těm, kteří chtějí svobodně opustit jejich zemi – my vítáme kroky, které jste již

⁵⁷ Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 33

⁵⁸ The Times, 31. března 1987. Citováno z Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 32

udělali – větší ochota, kterou jste projevíli nám na Západě, kteří věříme, že přátelské vztahy mezi námi být můžou a můžou se i rozšiřovat.“⁵⁹ Ve svém projevu zdůrazňovala svůj zásadní postoj k jaderným zbraním. Tyto zbraně podle premiérky udržely v Evropě mír po čtyřicet let a neměly by být redukovány nebo eliminovány bez přísných záruk kontroly a prověřování. Zároveň hovořila i o své podpoře Sovětského svazu a v jeho plánu vytvořit plán pro stažení svých vojsk z Afghánistánu.

Důležitou součástí návštěvy v Moskvě bylo interview pro sovětskou televizi, které Margaret Thatcherová poskytla po skončení jednání s Michaiilem Gorbačovem. Většinou odpovídala na otázky týkající se jaderných zbraní, kdy obhajovala přístup nejen svůj, ale celého Západu. Upozorňovala na to, že Sovětský svaz má mnohem více jaderných zbraní než kterákoliv jiná země a že Sovětský svaz jako první začal rozmisťovat rakety středního a krátkého doletu. Zmínila i obrovskou převahu, kterou měl Sovětský svaz v konvenčních a chemických zbraních. V Sovětském svazu mělo toto interview velký význam, protože ho přenášela sovětská televize v plném znění a sovětské občane poprvé slyšeli informace, které jim ještě nikdo před tím neřekl.

Další den se premiérka setkala s refusniky, kteří jí vyprávěli jednotlivé příběhy o svých perzekucích. Ty sice nebyly tvrdé, ale zato dlouhodobé a důsledné. Byly jim kladeny překážky v hledání vlastního sebeurčení, i přes to, že úplný zákaz nikdo nenařídil. Byli diskriminováni i v práci, pokud nějakou dostali. Nejsnazším způsobem obživy bylo vyučování, jelikož šlo vesměs o vzdělané lidi.

Dne 31. března Sověti oficiálně oznámili, že jejich vláda zamýšlí povolit stoupající emigraci sovětských židů do Izraele a zavést větší náboženské a kulturní svobody pro židy žijící v Sovětském svazu. Sověti uvedli toto oznámení i z důvodu, aby Margaret Thatcherové vzali argumenty o porušování lidských práv v Sovětském svazu. Zároveň to mělo přínos i pro samotnou premiérku, jelikož z toho sama měla politický prospěch a mohla to v tom částečně vidět i svůj vliv.

Mimo schůzek Margaret Thatcherové se konaly i schůzky britského ministra zahraničí Geoffreyho Howa a jeho sovětského protějšku Edvarda Ševarnadzeho. „Ti po své schůzce oznámili záměr vybudovat nové ambasády v Londýně a v Moskvě. Shodli se na rozšíření výměnných kulturních programů mezi oběma zeměmi, stejně tak jako rozšířit možnost

⁵⁹ The Times, 31. března 1987. Citováno z Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 31

výměny britských a sovětských novinářů. Nakonec oznámili uzavření obchodní dohody ve výši 400 milionů dolarů mezi Velkou Británií a Sovětským svazem.⁶⁰ Dalším bodem, na kterém se shodli, bylo zlepšení komunikace na horké lince mezi Downing street a Kremlem.

Ještě ten samý den se Margaret Thatcherová přesunula do Tbilisi v Gruzii. Premiérka chtěla navštívit i jinou sovětskou republiku než Rusko a právě Gruzie představovala jak geograficky, tak kulturně odlišnou zemi. V Gruzii si Margaret Thatcherová uvědomila, že pod správným politickým vedením a při správných ekonomických podmínkách by se z Gruzie mohla stát zemí turisticky velmi vyhledávanou. Při své návštěvě však premiérka nezaznamenala žádné touhy po národním sebeurčení, které v zemi později propukly.

Z Gruzie se pak vrátila přímo do Londýna. Jak sama poznamenala, byla toto ta nejdůležitější zahraniční návštěva, jakou v roli britské premiérky uskutečnila. Během čtyř dnů, strávených v Sovětském svazu usoudila, že se komunistický systém vlády hroutí. Sama pak zmínila citát Tocquevilla: „zkušenost říká, že nejnebezpečnějším momentem pro špatnou vládu je ten, když se rozhodne zavést reformu.“⁶¹

Po svém návratu do Londýna podala 2. dubna zprávu o své návštěvě v Sovětském svazu. Zmínila otázky, které ji s Michailem Gorbačovem rozdělovali: „objasnila jsem Michailu Gorbačovovi, že Velká Británie není připravena akceptovat bezjadernou Evropu a vystavit se tak nebezpečí v podobě sovětské převaze konvenčních zbraní. Shrnula povahu jednání s generálním tajemníkem stejně tak jako bilaterální dohody v oblasti obchodních a kulturních výměn.“⁶²

Její projev byl samozřejmě podporovaný ze strany Konzervativců ale i reakce tisku byla vcelku příznivá. Opozice byla samozřejmě kritická k celé její návštěvě Sovětského svazu. Brian Gould, koordinátor labouristické předvolební kampaně, obvinil premiérku, že se snažila tuto zahraniční návštěvu využít k získání podpory na domácí politické scéně před nadcházejícími volbami a že to byla součást předvolební kampaně Konzervativní strany. Zároveň jí obvinil z toho, že jí nezajímá oboustranné odzbrojení, když podporuje americký projekt SDI a zdůraznil její souhlas se získáním raket Trident od Spojených států. Ke kritice se připojil i Neil Kinnock, který tvrdil, že využila zahraniční cesty pro své osobní politické cíle. Všechna tato obvinění premiérka rázně odmítala.

⁶⁰ Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 34

⁶¹ Thatcherová Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 329

⁶² Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 34

Margaret Thatcherová cítila, že v Sovětském svazu dojde k zásadním změnám, sama si ale v té chvíli neuvědomovala, že se změny dostaví tak rychle. Na podzimní konferenci Konzervativní strany chválila Gorbačovovy snahy o reformy v Sovětském svazu, zároveň ale upozorňovala na to, že sovětská zahraniční politika se nezměnila, pouze její styl. „Měli bychom posuzovat Sovětský svaz podle skutků, ne podle slov pronášených jeho představiteli.“⁶³ Z diplomatického hlediska neměla návštěva takový význam, jelikož Michail Gorbačov již před tím navázal osobní vztahy s Ronaldem Reaganem a už se spolu sešli půl roku před tím v Reykjavíku.

Margaret Thatcherové pomohla návštěva v Moskvě a prezentovaná důležitost na mezinárodním poli k drtivému vítězství v nadcházejících volbách v roce 1987. Samotná cesta byla ale ze strany premiérky dost riskantní krok. Pokud by jí chtěli Sověti vyprovokovat a vyvolat při její návštěvě nepříjemný incident, mohlo to mít pro Margaret Thatcherovou fatální následky v následujících volbách. Margaret Thatcherová ale správně odhadla, že Michail Gorbačov má na úspěchu jednání stejný zájem jako ona. Pro Británii byla její návštěva v Sovětském svazu důležitá i v oblasti mezinárodních vztahů. Byla možností, jak zdůraznit postavení Británie na mezinárodním poli.

Michail Gorbačov se pak o premiérce českým komunistům vyjádřil takto: „Měli bychom být spravedliví; je to buržoazní politička, která dokáže obhájit své zásady.“⁶⁴ Když o výsledcích jednání mluvil v Politbyru, shrnul její návštěvu takto: „Příliš prospěchu z její návštěvy zřejmě není. Ale nejsou ani žádné ztráty.“⁶⁵ Jednání s Michailem Gorbačovem byla přímá, ale smířlivá. Premiérka byla realistická v krátkodobých cílech, ale v dlouhodobém měřítku, vztahů těchto dvou zemí, byla opatrně optimistická ve vidině jejich zlepšování. V novinových úvodnicích o ní psali: „paní Thatcherová byla správným člověkem, na správném místě, ve správný čas.“⁶⁶

2.3. Třetí a poslední volební období 1987 - 1990

Parlamentní volby v roce 1987 vyhrála opět Konzervativní strana a Margaret Thatcherová tak setrvala na místě premiérky Velké Británie. Vývoj vztahů mezi Východem a

⁶³ Projev ke Konzervativní straně, 9. října 1987. [online], [cit. 2010-05-03] Dostupné z WWW: <http://www.margarethatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106941>

⁶⁴ O'Sullivan, John – *Prezident, papež a premiérka*, Nakl. Ideál, Praha, 2007, str. 281

⁶⁵ Zpráva z politbyru, 2. dubna 1987, podle záznamu Černajeva. Citováno z O'Sullivan, John – *Prezident, papež a premiérka*, Nakl. Ideál, Praha, 2007, str. 282

⁶⁶ The Times, 2. dubna 1987. Citováno z Geelhoed, Bruce E., Hobbs James F. - *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992, str. 37

Západem prošel v posledních třech letech osmdesátých let velkou proměnou, na jejímž konci stál rozpad Východního bloku a v následujících letech i samotného Sovětského svazu. To už sice Margaret Thatcherová v pozici premiérky nezažila, ale vzhledem k jejímu celoživotnímu postoji ke komunismu to považovala za obrovský úspěch. Jak sama několikrát poznamenala, nevěřila tomu, že by rozdělení světa na Východ a Západ mohl mít dlouhodobější trvání, ale rychlost rozpadu bipolárního světa ji samotnou překvapila.

Už během roku 1988 se začaly množit informace, podle kterých měl Východní blok stále narůstající problémy. V Sovětském svazu i jeho satelitech vzrůstaly hospodářské problémy a jejich ekonomiky a vlády nebyly schopny se s nimi vypořádat. V únoru roku 1988 oznámil generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu Michail Gorbačov záměr stáhnout vojenské jednotky z Afghánistánu. Odchod vojáků měl začít už v květnu téhož roku.

2.3.1. Cesta do Polska 1988

Margaret Thatcherová se v křesle premiérky snažila navštěvovat země Východního bloku, jak nejvíce to šlo. Důvodem její návštěvy Polska bylo nejenom pozvání od generála Jaruzelského, ale i snaha pokračovat ve vstřícné strategii k zemím Východního bloku, kterou započala v roce 1984 návštěvou v Maďarsku. Není proto divu, že po své moskevské návštěvě hned další rok zamířila do Polska. To navštívila v listopadu roku 1988.

Když Margaret Thatcherová plánovala svou návštěvu v Polsku, konzultovala to s papežem Janem Pavlem II., který Polsko navštívil rok před tím. Právě jeho návštěva v roce 1987 byla hlavním podnětem k oživení odborového hnutí Solidarita a jejich stupňujícímu tlaku na reformy. Oba se shodli, že premiérka by měla pokračovat ve stejném duchu podpory.

Polsko bylo podobně jako Maďarsko slabým článkem Východního bloku. V této době byl režim generála Jaruzelského v politické i hospodářské krizi, které vláda nebyla schopna adekvátně čelit. Navíc obnovované hnutí Solidarita bylo opět na vzestupu a čím dál více stávající vládu ohrožovalo. Margaret Thatcherová chtěla obě strany, jak vládnoucí, tak odborovou, přimět ke společnému řešení konfliktu k oboustranné spokojenosti. Sama považovala za jediné správné řešení obnovu demokracie a tržního hospodářství. Podle jejího názoru bylo hlavní úlohou západních politiků, kteří v této době navštěvovali tuto zemi, byla podpora protikomunistickým silám v jejich akcích na zvýšení svého vlivu.

Den před příjezdem Margaret Thatcherové do Polska, oznámila polská vláda záměr uzavřít loděnice v Gdaňsku, které byly odjakživa útočištěm Solidarity. Komunistická vláda doufala, že podle zásad, které uplatňovala v ekonomice, bude muset oficiálně přivítat uzavření neekonomického provozu a pak následně odsoudit odpor Solidarity proti tomuto kroku. Její cestu do Polska kritizovala i britská média. V novinách The Times den před jejím odjezdem bylo psáno: „Paní premiérka se nyní vypravuje na návštěvu, o níž mnozí řeknou, že by se neměla uskutečnit. Její výlet do Polska byl vždycky problematickou otázkou, protože může být vykládán jako pomocná ruka podávaná Jaruzelského režimu. Teď je tomu dvojnásob tak.“⁶⁷

První oficiální jednání se uskutečnilo s nově jmenovaným polským premiérem Mieczysławem Rakowským. Ještě ten samý den se setkala s oponenty komunistického režimu. Na těchto jednáních se dozvídala o dalších problémech, které sužovaly tuto komunistickou zemi. Další den navštívila kostel svatého Stanislava Kostky, na severu Varšavy. Právě v tomto kostele působil Jerzy Popieluszko a kde přednášel svá protikomunistická kázání do té doby, než byl v roce 1984 unesen a zavražděn členy polské tajné služby. Thatcherová se setkala i s jeho rodiči. Ještě ten samý den jednala s generálem Jaruzelským. Ten byl dokonce schopen během svého dlouhého projevu pochválit reformy, které zavedla Margaret Thatcherová v Británii.

Premiérka také navštívila gdaňské loděnice a setkala se s Lechem Walesou a dalšími představiteli Solidarity. Lech Walesa byl v této době v jakési volnější formě domácího vězení. Lech Walesa premiérce osvětlil, čeho by Solidarity v Polsku ráda dosáhla. Jejich cílem měl být podle jeho slov „pluralismus“, tedy aby komunistická strana nebyla jedinou autoritou. Margaret Thatcherová ale byla překvapená, že nemají žádný konkrétní plán, jak těchto politických cílů dosáhnout. S vedením Solidarity se premiérka dohodla, že by měla na generála Jaruzelského zapůsobit v otázce legalizace Solidarity.

Ještě před svým odjezdem se Thatcherová znovu setkala s generálem Jaruzelským, kterého přesvědčovala, aby Solidarity pozval k jednáním u kulatého stolu. Oficiální rozhovory, které vedla s Generálem Jaruzelským a polským premiérem Rakowským ale nepřinesla mnoho úspěchů. Za mnohem přínosnější považovala sama premiérka návštěvu Leninových loděnic v Gdaňsku. Nejdůležitější náplní návštěvy byla podle Margaret Thatcherové obhajoba západních principů a podpora demokratického hnutí v Polsku.

⁶⁷ Thatcherová, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996, str. 531

Její návštěva v Polsku byla v Británii hojně kritizována, jelikož kritici na to reagovali tak, že podporuje odborářské hnutí v zahraničí, když doma v Británii ho potlačuje. V parlamentu na tyto kritiky po svém návratu reagovala takto: „Solidarita je více než jenom odborová organizace. Solidarita je jediným vyjádřením opozice vůči komunismu a socialismu v Polsku. Solidarita chce jen pluralitní společnost, jakou máme my.“⁶⁸ Nedlouho po její návštěvě se polská vláda rozhodla začít jednat s opozicí o novém systému voleb. Účast na nich měla být umožněna i Solidaritě.

2.3.2. Rozpad Východního bloku

V komunistickém bloku se během roku 1989 začaly objevovat signály, o zhoršující se hospodářské a politické situace. Na počátku tohoto vývoje bylo Polsko, kdy polská vláda zahájila jednání s opozicí o částečně svobodných volbách. Komunistické vlády zemí východního bloku v roce 1989 umožnily opozici účast ve volbách. Margaret Thatcherová s potěšením sledovala dominový efekt, který se ve Východním bloku odehrával, kdy jednotlivé země postupně přecházely k demokracii, bez toho, aby jim Sovětský svaz kladl překážky.

Nejprve tyto procesy začaly v Polsku a Maďarsku. Maďarská strana umožnila přechod východoněmeckých uprchlíků přes své území do Rakouska. Následně poté východoněmecká vláda otevřela 9. listopadu 1989 Berlínskou zeď. Následovaly Bulharsko, Československo a Rumunsko ještě před koncem roku 1989. V Praze se odehrála tzv. Sametová revoluce a v Bělorusku došlo na Štědrý den 1989 k popravě nenáviděného komunistického vůdce Nikolaje Ceausesca a jeho manželky.

Velká Británie se dostala do popředí západoevropských zemí, které se snažily najít nejvhodnější formy ekonomické pomoci východoevropským zemím. Margaret Thatcherová ve svém projevu v americkém Aspenu 5. srpna 1990 navrhla, „aby se účastníci podzimní schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě dohodli na přijetí tzv. Evropské Magny Charty, která by garantovala základní lidská práva všem občanům Evropy.“⁶⁹

Rok 1989 znamenal velké množství změn. Nejprve na počátku roku došlo ke změně ve Spojených státech, kdy Ronalda Reagana nahradil republikánský viceprezident George

⁶⁸ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 628

⁶⁹ Rovná, Lenka – *Premiérka jejího veličenstva*, Nakl. Evropského Kulturního klubu, Praha, 1991, str. 169

Bush. V zahraniční politice pokračoval pak v kurzu, který zastával jeho předchůdce. Ale jeho orientace v evropské zahraniční politice se začala odklánět od velké Británie a více se zaměřila na spolupráci s Německem.

Během posledního roku Margaret Thatcherové ve funkci, stále častěji zaznívaly z různých stran pochybnosti, zda je moudré nadále podporovat Michaila Gorbačova. Premiérka si ale stála za svým názorem, že je to nejlepší řešení. Thatcherová měla pocit, že v Sovětském svazu není lepší osoby, která by byla schopnější v prosazování reforem než byl Michail Gorbačov. Bylo zřejmé, že v Sovětském svazu hrozí nebezpečí převzetí moci zastánci tvrdé linie v sovětské armádě a následně případný násilný převrat. Během léta 1990 se množily zprávy o hrozících vzpourách uvnitř armády.

I přes to, že Thatcherová plně podporovala Michaila Gorbačova, v dubnu 1990 se v Londýně setkala s Borisem Jelcinem, radikálním zastáncem reforem ať politických nebo ekonomických. Podle premiérky by jejich případná spolupráce byla jen pro dobro Sovětského svazu, ale tito dva muži k sobě cítili vzájemné antipatie a navíc Michail Gorbačov zůstal podle Margaret Thatcherové komunistou až do konce a nebyl schopen přerušit své vztahy ke komunistické straně. Před setkáním s Borisem Jelcinem premiérka upozorňovala Michaila Gorbačova, že se s ním setkává jako s vůdcem opozice. Při jejich setkání dávala Margaret Thatcherová jasně najevo svou podporu Michailu Gorbačovovi. S tím Boris Jelcin samozřejmě počítal a ujišťoval jí, že i přes to, že se jejich názory v mnohém liší, i on podporuje Gorbačova i jeho reformy. Na premiérku při jednáních nejvíce zapůsobilo, že Boris Jelcin upustil od komunistického myšlení i jazyka. Teprve při jednáních s ním poznala, jak málo autonomie měly a mají vlády v jednotlivých svazových republikách a problémy Sovětského svazu viděla poprvé v jiném světle.

2.3.3. Pád Berlínské zdi a postoj premiérky ke znovusjednocení Německa

Pád Berlínské zdi v roce 1989 a následně rozpad celého Sovětského svazu v následujícím roce byl nečekaný. Dalo by se říci, že to byl vrchol zahraniční politiky Margaret Thatcherové k Východnímu bloku. Vždyť o toto celou svou vládu usilovala a ukázalo se, že strategie, kterou zvolily Spojené státy, a ke které se Margaret Thatcherová připojila, byla úspěšná. Bourání Berlínské zdi začalo 10. listopadu 1989.

Při své návštěvě Německa v říjnu 1982 se Margaret Thatcherová zastavila i u Berlínské zdi, kterou viděla poprvé ve svém životě a pronesla zde projev, ve kterém jasně

mluvila o nutnosti zbourání této stavby: „Každé desetiletí od konce války, sovětští vůdci připomínali, že jejich bezcitná ideologie je udržitelná pouze za podpory síly. Ale, dny kdy přijde vztek a frustrace přijdou a lidé budou tak mocní, že síla je nebude moci ovládnout. Potom tato stavba bude stržena, omítka se rozpadne. Jednou se svoboda probudí i na zadruhé straně zdi.“⁷⁰

V roce 1989 se ale premiérka obávala, aby všechny tyto změny v Německu nešly moc rychle a neuváženě. Na tiskové konferenci u příležitosti bourání Berlínské zdi a případného Německého sjednocení 10. listopadu 1989, prohlásila: „Je to velký den pro demokracii. Ale myslím si, že jdeme moc rychle, moc rychle. Musíte tyto věci brát krok za krokem a zacházet s nimi velmi moudře.“⁷¹

Premiérka měla tři zásadní důvody, pro které odmítala příliš rychlé sjednocení Německa. Prvním důvodem byla její obava z příliš ekonomicky silného, sjednoceného Německa, které by mohlo ohrozit a destabilizovat Evropské společenství. Její velkou obavou bylo spojení sjednoceného Německa a Francie a jejich následná převaha v Evropském společenství. Další důvod, byl ten, že se obávala, že neutrální nebo demilitarizované Německo by mohlo umožnit zvětšující se slabost v obraně Severoatlantické aliance proti Sovětskému svazu, který stále vlastnil jaderné zbraně. Další věcí, které se Margaret Thatcherová obávala, bylo to, že ztráta Východního Německa a ve výsledku rozpad celé Varšavské smlouvy, by mohlo ve výsledku znamenat ohrožení pozice Michaila Gorbačova v Sovětském svazu a mnohem horší věc, ohrožení započatých demokratizačních procesů.

Důvodem, který nevyslovovala nahlas, ale který hrál v jejím postoji nepochybně důležitou roli, bylo to, že v ní byla zakořeněná averze vůči Německu ještě z válečných dob. V roce 1984 dokonce prohlásila: „Nikdy jsem neuvěřila, že je německý nacionalismus mrtev.“⁷² V této době byla sice otázka sjednocení Německa ještě vzdálená, ale ona trvala na svých pochybách: „Vždy jsme věřila, že až další Německá generace bude dostatečně moudrá, povede zemi k znovusjednocení Německa. Ale my to teď nechceme, protože tu je otázka,

⁷⁰ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 283

⁷¹ Rozhovor před Downing street k událostem v Německu, 10. 11. 1989. [online], [cit. 2010-05-12] Dostupné y WWW: <http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=107819>

⁷² Urban, George – *Diplomacy and Disillusion at the Court of Margaret Thatcher: An Insider's View*, Nakl. Tauris, London, 1996, str. 99

jestli dojde ke sjednocení Německa, to by mohlo chtít znovu hrát dominantní roli v celé Evropě.⁷³ Její přístup ke sjednocení Německa byl důkazem jejího černo – bílého myšlení. Nikdy se nezbavila svého germanofobismu. Jak poznamenal Percy Cradock, její poradce pro zahraniční politiku: „Pro ni to byla nepřijatelná ironie, že poté, co Brtové prolívali krev ve dvou světových válkách, můžeme být svědky znovusjednoceného Německa, které bude znovu dominovat Evropě. Vyrostla během druhé světové války a pro ni, stejně jako pro spoustu jejích vrstevníků, je koncept Německa neúmyslně ovlivňován touto zkušeností.“⁷⁴

Snažila se všemi možnými prostředky zabránit sjednocení Německa. Její kampaň za zpomalení, ne – li zastavení sjednocení Německa měla malou šanci na úspěch. V Evropském společenství ani ve Spojených státech spojence nenašla. Francouzský prezident Francois Mitterand dal jasně najevo, že pokud bude chtít západoněmecký kancléř Helmut Kohl sjednocené Německo, on tomu bránit nebude. Nový americký prezident George Bush se sjednocenému Německu také nebránil a nová koncepce zahraniční politiky Spojených států chtěla začít více orientovat na Německo než na Velkou Británii. V přístupu Margaret Thatcherové k Německu hrály velkou roli i její nesympatie právě ke Kohlvi.

Konzervativci a diplomaté na Ministerstvu zahraniční viděli v přístupu Margaret Thatcherové, že se Británie dostává čím dál tím více do izolace. Přístup Thatcherové k Německu byl jejím obrovským omylem, což se ukázalo i na domácí scéně, protože to byl jeden z důvodů jejího politického pádu.

2.3.4. Návštěva Sovětského svazu, Československa a Maďarska

Sovětský svaz Margaret Thatcherová navštívila podruhé ve svém posledním roce v úřadě, v červnu roku 1990. V Moskvě s Michaiilem Gorbačovem jednali mimo jiné i o problému se znovusjednocením Německa. Sešla se zde ale i s radikálnějšími reformátory, s nacionalisty, ale i s vojáky. Jednala i s předsedou vlády Nikolajem Ryžkovem nebo se starostou Moskvy Gavrilem Popovem. Během oběda s Michaiilem Gobačovem diskutovali nejen o Německu, ale Margaret Thatcherová ho ujišťovala, že bude mít její podporu. Podle názoru premiérky, byla zárukou pro stabilitu a mír v Evropě, přítomnost amerických jednotek na kontinentě. Proto se snažila přesvědčit Gorbačova, aby sjednocené Německo bylo součástí sil NATO, protože to byl pro ni důvod přítomnosti amerických jednotek. K jejímu

⁷³ Urban, George – *Diplomacy and Disillusion at the Court of Margaret Thatcher: An Insider's View*, Nakl. Tauris, London, 1996, str. 99

⁷⁴ Dyson, Stephen Benedict – *Cognitive Style and Foreign Policy: Margaret Thatcher's Black – and – White Thinking*. In. *International Political Science Review*. Vol. 30, No. 1, 2009, str. 45

překvapení, Michail Gorbačov toto zapojení Německa do NATO během rozhovorů nevyloučil. Jednali spolu i o Litvě, což byl jediný bod, na kterém se nemohli shodnout. Margaret Thatcherová totiž jeho prostřednictvím chtěla získat důkazy pro to, že Sovětský svaz provádí výzkumy biologických zbraní. To on ale rázně odmítal.

Ještě ten samý den se sešla s vedením sovětské armády a ministrem obrany maršálem Dimitrijem Jazovem. Během rozhovorů jednali o nových nastupujících vztazích mezi Východem a Západem, kdy premiérka uváděla jako možnost snížení konvenčních i jaderných zbraní. Stále však trvala na nutnosti vlastnit nějaké jaderné zbraně. Na rozdíl od prezidenta Gorbačova, jí dal maršál Jazov jasně najevo, že Sovětský svaz nebude akceptovat sjednocené Německo uvnitř NATO.

Z Ruska letěla ještě na Ukrajinu, kde v Kyjevě navštívila výstavu „Britské dny“, která se uskutečnila na oplátku za výstavu „Sovětský měsíc“. Ta se konala v Británii v Birminghamu v roce 1988. Poslední zastávkou při své cestě byl Leninakan v Arménii. Tato část návštěvy byla velmi nebezpečná, jelikož v této době Arménie bojovala s Ázerbájdžánem o enklávu Náhorní Karabach a Sověti se obávali o premiérčinu bezpečnost. Ale v obou zemích byla vítána nadšenými davy.

V září téhož roku navštívila ještě Československo a podruhé i Maďarsko, v obou nově vznikajících demokraciích byla nadšeně přijímána jako ztělesnění anti – komunismu a jako západní politik, který vždy podporoval osvobozující hnutí v zemích střední a východní Evropy. Na pražském ruzyňském letišti jí vítaly jásající davy lidí. Při svém projevu v Praze se omluvila za Mnichovskou dohodu, což vždy považovala za jakousi skvrnu na cti Británie, a vyzdvihla velikost Winstona Churchilla. Zároveň zrekapitulovala vzájemné vztahy obou zemí. Ve svém projevu zdůraznila premiérka snahu pomoci zemím východní Evropy vrátit se na své právoplatné místo v Evropě. Právě k budoucnosti Evropy řekla: „Uchovejme si tedy naši rozmanitost. Ta dodává životu barvu, originalitu, smysl. Buďme jednotní, ne ve vytváření byrokratických říší, ale svou příslušností k demokracii a vládě práva, ve své snaze uchovat evropské dědictví, ve svém odhodlání, abychom již nikdy nebyli svědky Evropy rozdělené do dvou nepřátelských táborů.“⁷⁵

V Československu kromě Prahy navštívila i Bratislavu, kde se setkala se slovenským ministerským předsedou Vladimírem Mečiarem. Ten jí ujistil, že Československo zůstane federálním státem. S tím Margaret Thatcherová bez výhrad souhlasila, nejméně do té doby,

⁷⁵ Rovná, Lenka – *Premiérka jejího veličenstva*, Nakl. Evropského kulturního klubu, Praha, 1991, str. 173

než učiní větší hospodářský pokrok. Z Bratislavy odjela do Maďarska. To mělo podle jejího názoru nesporné výhody před ostatními východoevropskými zeměmi. Podle premiérky bylo velmi podstatné, že Maďarsko začalo s ekonomickými i politickými reformami ještě za komunistického režimu, takže současná přeměna nebyla tak obtížná. Další výhodou byla podle ní přítomnost a vedení Jozsefa Antalla, maďarského ministerského předsedy, který měl situaci v zemi pevně v rukou.

Po svých návštěvách v těchto zemích prohlásila: „Co nám dává největší uspokojení je vidět Československo, Polsko a Maďarsko se znovu vracet na jejich správné místo v Evropě. Během Studené války jsme nikdy nepřijali, že by východní Evropa měla být nastálo vyloučena. Teď když studená válka skončila, a bariéry padly, nesmíme ztrácet čas.“⁷⁶ Přijetí v Kyjevě, Budapešti a Praze, ukázaly, dalo by se říci, až zbožšťování Margaret Thatcherové v těchto zemích bývalého Sovětského bloku a ona si to hrdě vzala s sebou do politického důchodu. Premiérka po návštěvě v těchto zemích podporovala myšlenku, že by se zemím východní Evropy nabídlo zvláštní přidružené členství v Severoatlantické alianci. Doufala také, že by její návštěva v těchto zemích, mohla postrčit britské investory, aby v této oblasti investovali.

2.3.5. Rok 1990 a rezignace Margaret Thatcherové

Už od konce roku 1989 docházelo uvnitř Konzervativní strany a celého vládního kabinetu k otřesům, které vyústily o rok později k rezignaci premiérky. Postupně docházelo k rezignacím ministrů, kteří před tím Margaret Thatcherovou podporovali. Ta byla známá tím, že se většinou obklopovala jen ministry, kteří souhlasili s ní i její politikou. Pokud s ní někdo nesouhlasil, musel kabinet opustit. V této době, ale docházelo k rezignacím i těch, kteří jí byli nejbližší.

V listopadu 1989 oznámil svou rezignaci ministr financí Nigel Lawson z důvodu neustálého odmítání členství Británie v Evropském měnovém systému. Dalšími členy kabinetu, kteří rezignovali, byl ministr práce Norman Fowler. Dalším, který kabinet Margaret Thatcherové opustil, byl ministr průmyslu Nicolas Ridley.

Margaret Thatcherové v roli premiérky zlomily vaz problémy, které v roce 1990 sužovali Británii. Inflace stále rostla, prohluboval se platební deficit a napříč voliči byla jasně přítomná nespokojenost s tzv. poll – tax, daní z hlavy.

⁷⁶ Evans, Eric – *Thatcher and Thatcherism*, Nakl. Routledge, New York, 2005, str. 108

Ani v zahraniční politice nehrálo Margaret Thatcherové moc věcí do karet, její neochvějná podpora americké akce v Perském zálivu a její zatvrzelé odmítání účasti Británie v evropském integračním procesu premiérce na popularitě nepřidalo. Právě posledně jmenovaný případ byl i příčinou rezignace dlouholetého spolupracovníka Margaret Thatcherové Geoffreyho Howa na post ministra zahraničních věcí. I přes tyto události premiérka stále věřila, že v nadcházejících volbách, které byly naplánované na jaro 1991, zvítězí.

Události v Konzervativní straně, ale nabraly rychlý spád a na 20. listopadu 1990 byla naplánována volba vůdce Konzervativní strany. Jako protikandidát Margaret Thatcherové se do těchto voleb přihlásil Michael Haseltine. Ten samý muž, který o čtyři roky dříve rezignoval na post ministra obrany a pro neshody s Margaret Thatcherovou opustil kabinet.

Začalo se veřejně hovořit o tom, co by mohla premiérka Velké Británie ještě přinést. I přes to, že ji tehdejší americký prezident George Bush nazval skutečnou veličinou světové politiky, obyvatelé Británie to viděli jinak. Hugo Young, znalec thatcherismu její tehdejší situaci v listu *The Guardian* shrnul takto: „i když premiérka ve volbách zvítězí aritmeticky, politicky již prohrála a příští všeobecné volby by právě díky její osobnosti znamenaly porážku toryů. Důvodem byla jednak skutečnost, že nezmění svůj přístup k Evropě, díky němuž se strana rozdělila, a nezmění rovněž samu sebe, svůj styl, svou autoritativní osobnost.“⁷⁷

Volby vůdce konzervativců se konaly 20. listopadu 1990 a i přes to, že Margaret Thatcherová vyhrála, k předepsanému procentu hlasů, které musela získat, jí dva hlasy chyběly. Volby se proto měly opakovat o týden později, aby jeden z kandidátů zvítězil prostou většinou. Těch už se ale Thatcherová nezúčastnila. Premiérka 22. listopadu 1990 oznámila svou rezignaci na post předsedy Konzervativní strany a rozhodla se odstoupit i z funkce ministerského předsedy. Odstoupil tak nejúspěšnější, ale zároveň nejkontroverznější politik poválečné Británie.

3. Vztah Margaret Thatcherové a Michaila Gorbačova

Margaret Thatcherová zastávala názor, že „Michail Gorbačov byl duší demokrat, ale navenek se snažil působit jako komunista.“⁷⁸ Myslela si, že to byl ve své podstatě pokrokový

⁷⁷ Rovná, Lenka – *Premiérka jejího veličenstva*, Nakl. Evropského kulturního klubu, Praha, 1991, str. 175 - 176

⁷⁸ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 298

vůdce, který chtěl ve své komunistické zemi nastolit lepší podmínky pro práci. Podporovala Michaila Gorbačova v jeho domácí reformní politice, ačkoliv její role v tomto procesu nesmí být nadhodnocována. Mnohem důležitější byly její návštěvy za železnou oponu, které odstartovala její návštěva v Maďarsku v roce 1984.

Mnoho pozorovatelů ale tvrdilo, že v pozdějších letech, její nestandardní obdiv ke Gorbačovovi ovlivňoval její úsudek a pohled na celou politiku Sovětského svazu. Jak poznamenal Percy Cradock⁷⁹: „byla nebezpečně okouzlena Gorbačovovou rolí na domácí politické sféře. Její obhajování jeho politiky způsobilo, že se pro ni stal něco jako ikonou.“⁸⁰ Není pochyb o tom, že sama Margaret Thatcherová považovala svůj vliv na generálního tajemníka jako jeden ze svých největších úspěchů. Otázkou ale stále zůstává, jak velkou roli hrál. Procesy, které se dávaly v Sovětském svazu do pohybu, měly samy o sobě takovou sílu, že ani sám Gorbačov nebyl schopen je kontrolovat.

Je zajímavé, že ona sama byla okouzlena jeho inteligencí a vřelostí, na druhé straně ale Gorbačov měl k premiérce poněkud chladnější přístup. Jak sám ve svých pamětech napsal: „její snaha reformování Británie byla zpomalována jejím ‘vlastním autoritářstvím’.“⁸¹ Je tedy naprosto nepopíratelné, že tento, dalo by se říci speciální vztah, byl na jedné straně brán více speciálně než na té druhé. „Margaret Thatcherová pro nás nebyla snadným partnerem a její zuřivý antikomunismus jí často bránil získat realističtější pohled na jednotlivé skutečnosti. Přesto musím uznat, že v mnoha případech byla schopna podložit svá obvinění fakty, které nás mohly případně vést ke zhodnocení s kritického přístupu našeho vlastního jednání.“⁸²

Svémi vazbami jak na Washington, tak na Moskvu sehrála roli určitého prostředníka mezi oběma státníky. Minimálně do té doby, než spolu začali jednat sami. Ale i poté se snažila na Michaila Gorbačova působit. Margaret Thatcherové se povedlo přesvědčit generálního tajemníka, že Sovětský svaz nemůže nikdy v závodě ve zbrojení nad Spojenými státy vyhrát. Přesvědčovala ho, že Ronald Reagan se projektu hvězdných válek rozhodně vzdát nehodlá.

⁷⁹ Percy Cradock – britský ambasador v Pekingku od roku 1978 do roku 1984. Mezi léty 1984 – 1992 byl poradcem britského premiéra pro zahraniční věci.

⁸⁰ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 299

⁸¹ Gorbachev, Michail – *Memoirs*, Nakl. Doubleday, New York, 1996, str. 547

⁸² Gorbachev, Michail – *Memoirs*, Nakl. Doubleday, New York, 1996, str. 548

Kromě zbrojení se na něj snažila zapůsobit i v oblasti lidských práv, zacházení s disentem, situací v Afghánistánu nebo v otázce terorismu. Tím, že zahájila jednání se sovětskými představiteli, se mezera mezi Východem a Západem začala pomalu zmenšovat.

V nelehkých dobách osmdesátých let se jí mohlo zdát, že obnovila tzv. Triumvirát z dob druhé světové války - Roosevelt, Stalin a Churchill. Její nadstandardní vztahy s Reaganem a její méně speciální vztah s Gorbačovem, pomohl v osmdesátých letech hrát Británii důležitou roli na mezinárodní scéně. Margaret Thatcherová nepopíratelně hrála roli v procesech, které vedly ke konci Studené války. Její role ale nesmí být nadsazována, stejně jako Churchill v roce 1945, i ona teď hrála roli pouze malého partnera.

Nikdy nevěřila tomu, že rozdělení Evropy železnou oponou může trvat navždy. Ve svých pamětech dávala největší podíl na konci studené války Ronaldu Reaganovi „jehož soupeření ve zbrojení a ekonomická soutěž se Sovětským svazem donutilo sovětské vedení upustit od svých ambic stát se hegemonem a začít s procesem demokratizace, což v závěru vedlo ke zhroutilí komunistického systému.“⁸³

Zhroutilí komunismu, které nastalo na podzim roku 1989, bylo nepopíratelným vítězstvím všeho, co Margaret Thatcherová zastávala a o co se snažila od roku 1975. Samozřejmě, že pád komunistického bloku byl způsoben jak vnějšími, tak vnitřními vlivy. Pád Berlínské zdi a liberalizace Sovětského svazu bylo vítězstvím filozofie Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana.

Závěr

Od svého nástupu se Margaret Thatcherová snažila v oblasti zahraniční politiky vyzdvihovat důležitost Velké Británie jako velmi důležitého člena západního společenství. Po dvou desetiletích ekonomického úpadku a sociálních problémů, se na scéně objevila Británie, která byla schopná hrát konstruktivní roli na mezinárodní scéně. To byl nepochybně hlavní úspěch zahraniční politiky Margaret Thatcherové, role Británie a její postavení ve světě se zlepšilo.

Ve své antikomunistické politice byla vždy nekompromisní v odsuzování Sovětského svazu jako tyranie a vždy věřila, že komunismus musí jednou zkolabovat z důvodu nedostatečné podpory obyvatel a musí se ekonomicky zhroutil. Ve svých vyjádřeních byla

⁸³ Campbell, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003, str. 626

nekompromisní a zřejmě nejotevřenější ze všech západních politiků. Premiérka toužila vyhrát Studenou válku a snažila se o to mimo jiné i podporou obyvatel nejenom Ruska, ale i ostatních východoevropských zemí v jejich snahách dosáhnout svobody. Thatcherová vždy označovala Studenou válku jako boj dvou supervelmocí, který se odehrával všemi prostředky na politické, vojenské, kulturní i ekonomické oblasti. Nikdy nezapochoybovala, že pokud Západ ve své snaze vytrvá, musí ve Studené válce vyhrát.

Od počátku své politické kariéry vystupovala agresivně a jasně proti komunismu a Sovětskému svazu. Zpočátku své vlády dokonce odmítala se sovětskými představiteli vůbec jednat. Zlomovým rokem se stal rok 1983, kdy se rozhodla svou politiku k Východnímu bloku radikálně změnit. Příčinou změny její taktiky boje s komunismem může být její prozření v tom, že pouhou kritikou a ignorancí Sovětského svazu Studenou válku Západ vyhrát nemůže. Také by se dalo říci, že během let, kdy se pohybovala ve vysoké politice, se více seznamovala se situací v Sovětském svazu a vůbec s ideologií komunismu, což mohlo mít za následek změnu jejího postoje. Protože v době, kdy nastoupila do čela vlády Velké Británie, neměla se zahraniční politikou vůbec žádné zkušenosti. A i přes to, že proti komunismu vystupovala dlouho před tím, než se stala premiérkou, na tomto postu mohla do problematiky boje s komunismem více proniknout a v důsledku toho změnit svůj postoj k jednání se Sovětským svazem.

Po roce 1983 se rozhodla navštěvovat země Východního bloku, jak nejčastěji mohla. Na těchto svých cestách, do Maďarska, Polska, Československa či Sovětského svazu, se snažila v jednotlivých zemích podporovat místní obyvatele a organizace v jejich boji za svobodu. Na těchto cestách byla často vítána prostými obyvatelem, kteří v ní viděli neohroženou antikomunistku a velvyslance Západu. Svůj postoj ke komunismu jako k tyranii nikdy nezměnila, ale rozhodla se změnit taktiku v jednání s jeho představiteli.

Během svých návštěv v Sovětském svazu a i během jednání s představiteli Sovětského svazu vždy dávala velký důraz na dodržování lidských práv uvnitř Sovětského svazu a hlasitě volala po tom, aby Sovětský svaz dodržoval pravidla, kterým se zavázal v závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, v Helsinkách v roce 1975. Velkou výzvou v tomto směru byl nástup Michaila Gorbačova v roce 1985 do funkce Generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu a sympatie, které k němu Margaret Thatcherová pocítila. Na svých vzájemných jednáních se spolu často neshodli. Jejich vztah nelze označit jako ‚special relationship‘, jako vztah Margaret Thatcherové a amerického prezidenta

Ronalda Reagana, ale byl to vztah rozhodně nadstandardní. I přes to, že ze strany premiérky Velké Británie bylo zřejmě více sympatií než ze strany generálního tajemníka.

Margaret Thatcherová oceňovala a podporovala reformy, které se Michail Gorbačov rozhodl v Sovětském svazu provést, zejména proto, že podle ní měly postupně vést k demokratizaci a tržnímu hospodářství. I přes tento vcelku přátelský vztah k Michailu Gorbačovovi premiérka za celou dobu své vlády nepřestala komunismu jako ideologii kritizovat a stále trvala na tom, že i přes to, že se vnitřní politika Sovětského svazu začala pomalu měnit, v zahraniční politice se změny v brzké době neočekávaly. Zároveň nepřestávala odsuzovat Sovětský svaz pro potlačování lidských práv a snahu rozšiřovat komunismus po celém světě všemi prostředky. V osobě Michaila Gorbačova viděla premiérka osobu, která by mohla změnit poměry v Sovětském svazu až ke konečné demokratizaci.

I přes to, že se skutečného rozpadu Sovětského svazu v roli premiérky nedočkala, považovala to za jedno ze svých osobních vítězství a cítila svůj osobní podíl na tomto vývoji. V závěru své vlády i přes to, že stále podporovala Michaila Gorbačova, viděla v Borisu Jelcinovi osobnost, která skutečně dovede Sovětský svaz k demokratizaci. Jak sama prohlásila, Michail Gorbačov se nikdy nepřestal být ve svém jádru komunistou. Přes to všechno když koncem 80. let zaznívaly v Británii pochybnosti, zda je rozumné nadále Michaila Gorbačova podporovat, Margaret Thatcherová si za svou podporou nadále stála.

Pád Berlínské zdi a následný kolaps celého Sovětského svazu Západ neočekával, respektive ne tak brzo. I přes to, že premiérka vždy věřila v konečné vítězství Západu, rychlost s jakou k tomu došlo, překvapila i jí. Rozpad sovětského svazu považovala za vítězství své a Reaganovi filozofie a vojenské strategie Spojených států.

Ať už se budeme dívat na podíl Margaret Thatcherové na konci Studené války jakkoliv, je nepopiratelné, že změnou taktiky a hlavně vcelku přátelským vztahem, který s Michaiem Gorbačovem navázala, mohla více proniknout do problematiky Sovětského svazu a zároveň uplatnit i svůj vliv na generálního tajemníka například v otázkách lidských práv nebo v otázce Afghánistánu. Vzhledem k tomu, jak si premiérka počínala na mezinárodní scéně koncem osmdesátých, let se nemůžeme divit, že si připisuje určitý osobní podíl na rozpadu Východního bloku.

Summary

From the beginning in position of prime minister Margaret Thatcher tried to emphasize a role of Great Britain as a very important member of Western alliance. After two decade economic decline and social problems came Britain which was able play a constructive role on the international scene. It was really great success of Margaret Thatcher's foreign policy.

In the anti – communist policy she has always been uncompromising in condemning the Soviet Union as tyranny. She claimed that Soviet Union must collapse because of economic failure and lack of popular support. In her's opinions was probably the most opened political leader in the West. She wanted to win the Cold War and she tried to encourage people in the East in their efforts to gain freedom for themselves. Margaret Thatcher always marked the Cold War as a struggle of two superpowers. The struggle took place in a political, military, cultural and economic area.

The most important year in her foreign policy towards the Soviet Union was 1983. In this year she decided to radically change her policy toward the East block. The reason why she decided to change foreign policy can be that in high policy she realized that only ignorance and criticism of Soviet Union it's not enough for winning in the Cold War. Another reason can be that in a high policy she was able to judge the situation in the Soviet Union better because she was able to receive more important informations. Pursuant to this informations she could change her attitude to the Soviet Union.

After 1983 she tried to visit countries of eastern Europe as often as possible. In her travels to Hungary, Poland, Czechoslovakia and Soviet Union she tried to support the local people and organizations in their fight for freedom. Her position to communism never changed but she decided to change the tactic in negotiation with his representatives. During the negotiation with the representatives of the Soviet Union she always gave a great emphasis on the human rights inside the Soviet Union and she wanted that the Soviet Union follow the rules, which has committed in the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, in Helsinki in 1975. The great challenge in this direction was when Mikhail Gorbachev became a leader of the Soviet Union in 1985 and the sympathy which at the him Margaret Thatcher felt. Their relationship was not above-standard. In spite of all, that of the Prime Minister, was likely to be more sympathy than of Mikhail Gorbachev.

Margaret Thatcher appreciated and supported for reform, which, Mikhail Gorbachev decided to, in particular, that in the gradually lead to the democratization and market economy. In spite of the quite friendly relationship to Mikhail Gorbachev the Prime Minister for all the time of her's government never stopped to criticise communism as ideology and still insisted that an internal policy of the Soviet Union began change, but in a foreign policy, the changes in the near future did'n expect. At the same time continued condemn the Soviet Union for the suppression human rights and efforts expand communism all over the world by all means. In the person of Mikhail Gorbachev saw the Prime Minister person, who could change ratios in the Soviet Union to the final democratization.

The collapse of the Soviet empire Margaret Thatcher felt that this was one of her own personal victory, and felt her personal share of this development. In spite of all, the Prime Minister had always believed in the final West's victory, the speed with which it was, was a surprise to her. Break up of the Soviet Union considered for the victory of her's and Ronald Reagan's philosophy, and the military strategy of the United States.

Margaret Thatcher change tactics, and especially quite friendly relationship with Mikhail Gorbachev, she was able to penetrate to the issue of the USSR more and at the same time applied her influence to Mikhail Gorbachev for example, in human rights issues or on Afghanistan. Whereas, how was Margaret Thatcher acting on the international scene in the late 1980s, we can't wonder, that she believes in her personal share of the collaps of the East bloc.

Seznam použité literatury

Primární prameny

- GORBACHEV, Michail – *Memoirs*, Nakl. Doubleday, New York, 1996
- GORBACHEV, Michail Sergejevič – *Výbor z projevů a statí II.*, Nakl. Svoboda, Praha, 1989
- GORBAČOV, Michail Sergejevič – *Výbor z projevů a statí IV.*, Nakl. Svoboda, Praha, 1990
- THATCHEROVÁ, Margaret – *Roky na Downing Street*, Nakl. Naše Vojsko, Praha, 1996

Sekundární prameny

- BANKOWICZ, Marek – *Demokraté a diktátoři*, Nakl. EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2002
- CAMPBELL, John – *Margaret Thatcher, Volume Two: The Iron Lady*, Nakl. Jonathan Cape, London, 2003
- EVANS, Eric – *Thatcher and Thatcherism*, Nakl. Routledge, New York, 2005
- FAJMON, Hynek – *Margaret Thatcherová a její politika*, Nakl. Barrister & Principal, Brno, 1999
- GEELHOED, Bruce E., HOBBS, James F. – *Margaret Thatcher: In Victory and Downfall, 1987 and 1990*, Nakl. Praeger, New York, 1992
- IONESCU, Ghita – *Leadership in an Interdependent World: the Statesmanship of Adenauer, De Gaulle, Thatcher, Reagan and Gorbachev*, Nakl. Longan Group UK Limited, 1991
- JENKINS, Peter – *MRS. THATCHER'S REVOLUTION, The Ending of the Socialist Era*, Nakl. HARVARD UNIVERSITY PRESS, Cambridge, 1988
- KAVANAGH, Dennis et al. – *British Politics*, Nakl. Oxford University Press Inc., New York, 2006.
- KISSINGER, Henry – *Umění diplomacie, Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Nakl. PROSTOR, Praha, 1996
- LEWIS, Russel – *Margaret Thatcher, A Personal and Political Biography*, Nakl. Routledge & Kegan Paul, London, 1975
- LITTLE, Graham – *STRONG LEADERSHIP, Thatcher, Reagan and An Eminent Person*, Nakl. OXFORD UNIVERSITY PRESS, New York, 1988

- MEDVEDEV, Zhores – *Gorbachev*, Nakl. Billing & Sons Ltd, Worcester, 1988
- MORGAN, Kenneth O. a kol. – *Dějiny Británie*, Nakl. Lidové noviny, Praha, 1999
- O'SULLIVAN, John – *Prezident, papež a premiérka*, Nakl. Ideál, Praha, 2007
- RIDDELL, Peter – *The Thatcher Era And its Legacy*, Nakl. Basil Blackwell Ltd, Oxford, 1991
- ROVNÁ, Lenka – *Premiérka jejího veličenstva*, Nakl. Evropského kulturního klubu, Praha, 1991
- SANDERS, David – *Losing an Empire, Finding a Role. British Foreign policy since 1945*, Nakl. Palgrave MacMillan, New York, 1990
- ŠVANKMAJER, Milan a kol. – *Dějiny Ruska*, Nakl. Lidových novin, Praha, 1995
- THATCHEROVÁ, Margaret – *Umění vládnout, Strategie pro svět v pohybu*, Nakl. PROSTOR, 2003
- URBAN, George – *Diplomacy and Disillusion at the Court of Margaret Thatcher: An Insider's View*, Nakl. Tauris, London, 1996

Články

- DYSON, Stephen Benedict – Cognitive Style and Foreign Policy: Margaret Thatcher's Black and White Thinking. In. *International Political Science Review*. Vol. 30, No. 1, 2009, str. 33 – 48
- HOFF, Henning – The Maggie and Gorby affair. In. *New Statesman*. Vol. 135. Issue 4795, str. 14
- HOWE, Geoffrey – East – West Relations: The British Role. In *International Affairs*. Vol. 63, No. 4, 1987, str. 555 – 562.
- SHARP, Paul – Thatcher's wholly British foreign policy. In *Orbis*. Vol. 35, Issue 3, 1991, str. 395, str. 16.
- WALLACE, William – British Foreign Policy after Cold War. In. *International Affairs*. Vol. 68. No. 3, 1992, str. 423 - 442

Internetové zdroje

- Archiv The Times [online]. Datum poslední návštěvy 19. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://archive.timesonline.co.uk/tol/archive/>>

- Boat people [online]. Datum poslední návštěvy 18. 05. 2010

Dostupné z WWW: <http://www.boatpeople.org/boat_people_the_journey.htm>

- Britské listy [online]. Datum poslední návštěvy 18. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.blisty.cz/>>

- EBSCO [online]. Datum poslední návštěvy 18. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.ebscohost.com/thisMarket.php?marketID=1>>

- Enoch Powell [online]. Datum poslední návštěvy 19. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.enochpowell.net/>>

- JSTOR [online]. Datum poslední návštěvy 18. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.jstor.org/?cookieSet=1>>

- Ministerstvo Zahraničí Velké Británie [online]. Datum poslední návštěvy 19. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.fco.gov.uk/en/>>

- Nadace Margaret Thatcherové [online]. Datum poslední návštěvy 20. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.margaretthatcher.org/>>

- Oxford University press [online]. Datum poslední návštěvy 20. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.oup.com/us/?view=usa>>

- Parlament Velké Británie [online]. Datum poslední návštěvy 20. 05. 2010

Dostupné z WWW: <<http://www.parliament.org/>>

